PIANOPEDAGOGI MUUTOSTEN KESKELLÄ

Opettajien kokemuksia vapaasta säestyksestä

Seminaarityö

Kevät 2015

Opettajan pedagogiset opinnot

Tampereen yliopisto

Juho Keränen

Taideyliopiston Sibelius-Akatemia /

Pianon, harmonikan, kitaran ja kanteleen aineryhmä/

Kirjallinen työ

TIIVISTELMÄ Juho Keränen

PIANOPEDAGOGI MUUTOSTEN KESKELLÄ

Opettajien kokemuksia vapaasta säestyksestä / Opettajan pedagogiset opinnot / Seminaarityö / 15.4.2015 / Sivumäärä 48

Tutkimuksessa kartoitettiin pianonsoitonopettajien kokemuksia vapaan säestyksen opettamisesta musiikkiopiston perustasolla vuoden 2002 valtakunnallisen opetussuunnitelmauudistuksen jälkeen. Klassisen pianonsoitonopettajan tuli tämän uudistuksen jälkeen opettaa vapaan säestyksen alkeet pianonsoiton perustasojen 1 ja 2 yhteydessä. Tutkimuksen kohteena olivat uudistumisen vaikutukset, opettajien kokemukset, työskentelytapojen- ja menetelmien muutokset, opetusmateriaalin tilanne, sekä lisäkouluttautumisen tarve.

Tutkimus on laadultaan kvalitatiivinen ja se toteutettiin teemahaastattelujen ja lähdekirjallisuuden pohjalta. Haastateltavana oli neljä Etelä-Suomen alueella toimivaa pianonsoitonopettajaa.

Tutkimuksessa selvisi, että opetussuunnitelmauudistuksen myötä opettajat ovat joutuneet muuttamaan asenteitaan, reflektoimaan ja kehittämään työmenetelmiään sekä suhtautumaan pianonsoittoon entistä avarakatseisemmin. Työtavoista esiin nousivat ryhmäopetukseen panostaminen, sävellyksen- ja improvisaation mukaan ottaminen opetukseen sekä vapaan säestyksen yhdistäminen musiikin perusteisiin ja klassiseen musiikkiin. Työnkuvan avartuminen ja monipuolistuminen on saanut enimmäkseen positiivisen vastaanoton.

Haasteeksi koettiin ajankäyttö ja soittotunnin jakaminen klassisen ohjelmiston ja vapaan säestyksen kesken, uusien musiikkityylien vieraus ja työmäärän lisääntyminen. Tutkimuksessa selvisi, että nykyinen opetusmateriaalitilanne on hyvä, ja että suurin lisäkouluttautumistarve on jo mennyt ohi. Valtakunnalliset koulutustilaisuudet ovat tuottaneet hedelmää, sillä suurin ”paniikki” opetussuunnitelman muutoksista on väistynyt.

Avainsanat: vapaa säestys, opetussuunnitelma, OPS, tasosuoritukset

Säilytyspaikka: Sibelius-Akatemia

SISÄLLYS

1 JOHDANTO _____ *4*

2 TUTKIMUSASETELMA _____ *5*

2.1 Tutkimusmenetelmät _____ 6

2.2 Tutkimuksen kulku _____ 7

2.3 Aiemmat tutkimukset _____ 8

3 MUSIIKKIOPISTON PERUSTASON VAPAA SÄESTYS _____ *9*

3.1 Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet _____ 9

3.2 Vapaa säestys _____ 11

3.2.1 Vapaan säestyksen taustaa Suomessa _____ 16

3.2.2 Tasosuoritusvaatimukset ja muutokset opetussuunnitelmassa _____ 17

3.2.3 Tulevaisuudennäkymät _____ 19

4 TUTKIMUSTULOKSET _____ *19*

4.1 Haastateltavien taustatietoja _____ 20

4.2 Opetussuunnitelman uudistus vuonna 2002 _____ 21

4.3 Vapaa säestys musiikkioppilaitoksissa _____ 26

4.4 Työskentelytavat, metodit ja opetusmateriaali _____ 28

4.5 Lisäkoulutus _____ 33

4.6 Tulevaisuudennäkymät _____ 35

5 POHDINTA _____ *37*

5.1 Tulokset _____ 37

5.2 Tutkimuksen arviointi _____ 42

5.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet _____ 43

LÄHTEET

LIITE: Tutkimushaastattelukysymykset

1 JOHDANTO

Tässä seminaarityössäni tutkin musiikkiopistossa opettavien pianonsoitonopettajien kokemuksia vuonna 2002 laaditun taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteiden uudistuksen jälkeen. Valtakunnallisten opetussuunnitelmamuutosten jälkeen musiikkiopistot laativat opetussuunnitelmansa sen pohjalta, ja vapaa säestyskin sai ensimmäiset viralliset tasosuoritusvaatimuksensa. Musiikkioppilaitosten klassisen pianon tasosuoritusvaatimuksista käy ilmi, että jokaisen pianonsoitonopettajan tulee opettaa vapaan säestyksen Perustaso 1 musiikkiopiston pianonsoiton 1–2 yhteydessä. Uudistus musiikkioppilaitosten opetussuunnitelmissa aiheutti suuren kohun pianonsoitonopettajien keskuudessa ja hyvin suurelle osalle opettajista asia oli täysin vieras ja tutun osaamisalueen ulkopuolella.

Vapaa säestys on alkanut nostaa päätään musiikkiopistomaailmassa viimeisen vuosikymmenen aikana. Oppiaineena se alkaa profiloitua vuosi vuodelta sitä selkeämmäksi mitä enemmän sitä tutkitaan ja opetetaan. Myös soittajien keskuudessa vapaan säestyksen suosio on noussut huomattavasti viime vuosina monipuolisemmaksi muuttuvan musiikkikulttuurimme myötä. Oppilaan näkökulmasta vapaa säestys on hieno tapa kokonaisvaltaiseen instrumentinhallintaan ja musiikin ymmärtämiseen. Se on tehokas väylä oppilaiden musiikillisen hahmotuskyvyn avartamiseen, musiikin perusteiden ja sen ilmiöiden tuomiseen käytäntöön ja oppilaan musiikillisten kokemusten monipuolistamiseen. Lisäksi vapaa säestys on usein loistava apu oman mielimusiikin tulkitsemiseen.

Vapaa säestys musiikinopiskelussa ja muusikollinen monipuolisuus kauttaaltaan on ollut hyvin läheinen asia minulle koko muusikkouteni matkan varrella. Oma kasvuni muusikoksi lähti rönsyilemään kevyen musiikin ja siinä käytettävien useiden bändisoittimien myötä klassiseen musiikkiin. Opetustyössäni integroin vapaan säestyksen jatkuvasti tueksi klassiseen pianonsoittoon ja opetan ainetta myös itsenäisenä. Mielenkiintoni tutkimuskohdetta kohtaan heräsi kollegiaalisen keskustelun myötä. Keskusteluissa kävi ilmi valtakunnallisen hämmennyksen määrä ja hyvin vaihtelevat ajatukset pedagogien keskuudessa.

2 TUTKIMUSASETELMA

Päätutkimustehtäväni on selvittää, millaisia muutoksia ja kokemuksia taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän vuoden 2002 opetussuunnitelman uudistuminen on tuonut musiikkioppilaitosten pianonsoitonopettajien työhön viimeisen kuluneen neljäntoista vuoden aikana. Tutkimuskysymykseni ovat:

1) Millaisia muutoksia vuoden 2002 opetussuunnitelman uudistuminen on tuonut pianonsoitonopettajan työhön?
2) Millaisia kokemuksia opettajilla on muutoksista?
3) Mitä menetelmiä ja työskentelytapoja opettajat ovat kehittäneet muutoksen jälkeen?
4) Millainen on nykyinen vapaan säestyksen opetusmateriaalitilanne?
5) Mikä on lisäkouluttautumisen tarve?

Tarkastelukohteenani on vapaa säestys ja sen opettaminen integroituna instrumenttiopetukseen musiikkiopiston perustasolla. Vapaan säestyksen Perustaso 1 tulee suorittaa pianonsoiton Perustasojen 1 ja 2 yhteydessä oman pianonsoitonopettajan ohjeistuksella. Vapaa säestys Perustaso 2:ssa toivotaan jo erillistä vapaan säestyksen opettajaa. Rajaan Musiikkiopistotason (MOT) tästä kokonaan pois. En myöskään käsittele pääaineista vapaan säestyksen opettamista enkä siihen liittyviä tasosuoritusvaatimuksia, vaan lähestyn tutkimuskysymyksiäni perustason klassisen pianonsoitonopettajan näkökulmasta. Uusien kokemusten lisäksi myös muutoksesta esiin nousseet työskentelytavat ja metodit ovat tutkimuksen kohteena. Yhtenä tavoitteena on myös selvittää mahdollisen lisäkouluttautumisen tarve ja lisäkoulutuksen mahdollinen toteuttamistapa sekä nykyisen opetusmateriaalin saatavuuden ja tarvittavuuden tilanne.

2.1 Tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Tutkimusmenetelmänä käytän teemahaastattelua. Haastatteluaineisto on kerätty puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla neljältä eri pianonsoitonopettajalta Etelä-Suomen alueelta. Haastattelujen anonymiteetti on tässä tutkimuksessa kokonaan suojattu kaikkien haastateltavien osalta. Puolikonstrukturoidussa haastattelumenetelmässä, eli teemahaastattelussa kysymykset ovat kaikille haastateltaville samat, mutta kysymysjärjestystä voidaan vaihtaa ja haastateltavat voivat vastata kysymyksiin omin sanoin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47.)

Valitsin kvalitatiivisen teemahaastattelun tutkimusmetodikseni tutkimuskysymysteni vuoksi. Keskustelumuotoinen haastattelu tuntui soveltuvan parhaiten tutkimuskysymysten vastausten löytämiseen. Keskustelemalla on helppo tiedustella mielipiteitä, käsityksiä, uskomuksia, ymmärtää ihmisten toimintatapoja ja päästä käsiksi syvälliseen tietoon. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 11.) Lisäksi haastattelemalla voidaan suunnata tiedonhankintaa haastattelutilanteessa ja kysymysjärjestystä voidaan vielä tarvittaessa muuttaa. Haastattelutilanteessa voidaan korostaa sitä, että haastateltava on tutkimustilanteessa subjektina ja hänelle on annettu mahdollisuus tuoda esille haluamansa asiat mahdollisimman vapaasti. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 34-35.)

Suullisesti toteutettuja puolistrukturoituja teemahaastatteluja oli kaksi kappaletta, ja kahdelle haastateltavalle lähetin kysymykset sähköpostitse. Sähköpostikyselyn avoimet kysymykset olivat samat kuin suullisissa haastatteluissa ja myös samassa järjestyksessä. Kysymysten asiasisällöt olivat samat, joskin kirjoitusasua oli muutettu selkeämmäksi väärinymmärrysten välttämiseksi. Toisessa suullisessa teemahaastattelussa kysymyksiä sovellettiin haastateltavan mukaan. Haastattelukysymykset löytyvät lopusta liitteenä. Katsoin parhaaksi pitää kaikkien haastateltavien anonymiteetin suojattuna. Nimeän haastateltavat nimillä Opettaja A, B, C ja D. Ensimmäisen haastateltavan valitsin omasta kontaktipiiristäni. Hänen kauttaan sain usean potentiaalisen haastateltavan nimen, joihin otin välittömästi yhteyttä. Vain yksi viidestä kysymästäni haastateltavista kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen.

Tutkimustulosten analysoiminen alkoi litteroimisesta eli haastattelujen sananmukaista kirjoittamisesta. Seuraavaksi jatkoin litteroinnin pelkistämiseen eli redusoimiseen, aihepiirien klusteroimiseen eli ryhmittelyyn ja rajaamisen kautta uusien merkitysten etsimiseen, niiden listaamiseen ja luomiseen eli abstrahointiin. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-111.) Analysoiminen eteni kokonaisuudesta osiin ja luokittelemisen kautta yhdistelyyn. Osien kautta päästiin takaisin kokonaiskuvaan ja ilmiöiden uudelleenhahmottamiseen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 144.)

2.2 Tutkimuksen kulku

Aloitin tutkimukseni tekemisen tutkimusseminaarissa syksyllä 2013, ja sen valmistumisajankohta oli huhtikuussa 2015. Aloitin ensimmäisenä syksynä aiheen valinnalla ja rajauksella. Tutustuin alustavasti alan kirjallisuuteen ja samasta aihepiiristä ilmestyneisiin aikaisempiin tutkimuksiin. Tein kaikki neljä haastattelua keväällä 2014. Toinen suullinen teemahaastattelu tapahtui pienessä ravintolassa Helsingin Töölössä ja toinen haastattelu hiukan myöhemmin Kahvisalongissa Kampissa. Teemahaastattelun luonteeseen kuuluu haastattelujen tallentaminen. Kun pyritään luontevaan ja vapautuneeseen keskusteluun olisi haastateltavan pysyttävä toimimaan ilman kynää ja paperia (Hirsjärvi & Hurme 2008, 92). Haastattelussa käytin Zoom H2 -merkkistä nauhuria kaksipuoleisella 2CH-toiminnolla. Varanauhurina käytin iPhone4-puhelimen saneluohjelmistoa. Molemmat äänitykset onnistuivat hyvin, ja sain selkeällä äänellä varustetut haastatteluäänitteet. Toisinaan molemmissa äänitteissä oli taustalla kahvilan häly, joten muutamissa paikoissa irtonaisia sanoja jäi epäselviksi. Epäselvyydet eivät vaikuttaneet kuitenkaan millään tavalla tutkimustuloksiin. Analysoitavaa materiaalia tuli yhteensä 65 sivua ja litteroinnit tapahtuivat samana keväänä ja seuraavana talvena. Toinen haastatteluista kesti yhden tunnin ja litteroinnista saatua haastattelumateriaalia tuli 28 sivua. Toinen haastattelu kesti 1h 35min ja litteroinnista saatua materiaalia tuli 27 sivua. Sähköpostitse saaduista vastauksista toinen on kuusi sivua ja toinen essee muotoisemmaksi kirjoitettuna neljä sivua pitkä. Varsinainen kirjoittamisprosessi käynnistyi syksyllä 2014 ja jatkui keväällä 2015.

2.3 Aiemmat tutkimukset

Vapaa säestys nykymuodossaan on suhteellisen tuore ilmiö. Historialuvusta (ks. luku 3.2.1) käy ilmi, että Suomessakin vapaa säestys on ollut musiikkiopistomaailmassa esillä verrattain vähän aikaa. Tutkimuksia vapaasta säestyksestä on ennen 2000 lukua tehty melko niukasti. 2000-luvun vaihteen jälkeen pro gradu -tutkielmia ja opinnäytteitä on julkaistu sen sijaan hyvin runsaasti. 2010-luvun vaihteen jälkeen on saatavilla väitöskirjojakin. Tutkimusaineiston merkittävästä lisääntymisestä voi päätellä, että kymmenessä vuodessa vapaan säestyksen merkitys musiikkia harrastavien parissa on kasvanut.

Musiikkiopistojen käytännöt ja toimintatavat vapaan säestyksen osalta ovat vaihtelevat ja edelleen hajanaiset. Aihe on ollut polttava kymmenen vuotta sitten, kun tasosuoritus- ja opetussuunnitelmauudistus tuli voimaan. Sassali (2005, 3) toteaa, että vapaa säestys on aihe, josta ei ole luotu kokoavaa teoriaa ja vapaan säestyksen aihepiireistä tehdyt pro gradu -tutkielmatkin käsittelevät pääasiassa musiikinopettajan koulutuksen vapaata säestystä tai jotain muuta vapaan säestyksen erityisaluetta (Sassali 2005, 3). Ketovuoren (2011, 162) mukaan monet pro graduista -tutkielmista keskittyvät joko vapaan säestyksen oppimateriaaleihin, opetuskokeiluihin tai metodeihin (Ketovuori 2011, 162). Ville Hukkisen (1990) kirjoittama tutkielma ”Tapaustutkimus vapaan säestyksen opettamisesta eräälle pianonsoiton aikuisopiskelijaryhmälle” on ollut yhtenä merkkipaaluna tutkimusten yleistymisessä. Vuoden 1990 jälkeen aihe on nykypäivään mennessä kiinnostanut yli neljääkymmentä tutkijaa lähinnä pro gradu -tasolla. (Lehtipuu 2007, 23).

Hyviksi lähteiksi tätä tutkimusta tehdessäni havaitsin Vatjuksen (1996) ja Puron (2006) tekemät tutkielmat, Kurkilahden (2001) tutkimuksen vapaasta säestyksestä ammattikorkeakoulun näkökulmasta, Remeksen (2008) vapaan säestyksen Perustaso 1 opettajan oppaan, Valkosen (2007) opetuskartoituksen, sekä Lehtipuun opinnäytteen vapaasta säestyksestä viulupedagogisesta näkökulmasta. Pro gradu -tutkielmien, opinnäytteiden, seminaaritöiden, väitöskirjojen ja oppimateriaalin lisäksi muuta kirjallisuutta vapaasta säestyksestä on saatavilla vain vähän.

3 MUSIIKKIOPISTON PERUSTASON VAPAA SÄESTYS

Vapaa säestäminen ja aineen opettamisen hallitseminen on useassa musiikkioppilaitoksessa nykypäivänä jopa ”taikasana” työllistymiseen. Uskon vahvasti, että opettajan näkökulmasta aineen hallitseminen voi tuoda uusia työllisyysnäkymiä jatkossakin jatkuvan kysynnän kasvaessa. Vaikka tuntuu, että vapaan säestyksen arvostuksessa ja vakiinnuttamisessa löytyy vielä paljon toivomisen varaa, on aine tullut jäädäkseen.

Tässä luvussa avaan vapaan säestyksen määritelmiä, historiaa sekä tutkin tasosuoritusvaatimusten- ja opetussuunnitelman muutoksia, jotka ovat tuoneet vapaalle säestykselle entistä suuremman roolin musiikkiopistossa. Säädettyjen opetussuunnitelmien perusteiden dokumentit ovat helposti kaikkien saatavilta Opetushallituksen ja Musiikkioppilaitosten liitto ry:n internet-sivuilta. Useimmissa opinnäytteissä ja tutkimuksissa vapaa säestäminen määritellään aina uudestaan ja useasti hyvin vaihtelevin tavoin, joten termistöä on syytä aluksi hiukan selventää. Käytän lyhennettä OPS tarkoittamaan *Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet* -kokonaisuutta ja lisään lyhenteeseen kulloinkin siihen kuuluvan vuosiluvun, esimerkiksi OPS2002. Lisäksi usein tekstissä esiintyvän *Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry:n* lyhennän totuttuun tapaan SML. *Vapaasta säestyksestä* näkee usein lyhennettä VS, mutta tässä seminaarityössä pyrin aina käyttämään termiä sen oikeassa muodossaan sekaannusten välttämiseksi. *Tasosuoritusten sisällöistä ja arvioinnin perusteista* käytän tarvittaessa lyhennettä TSAP.

3.1 Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet

Taiteen perusopetukselle on annettu eduskunnan toimesta lainsäädäntö 21.8.1998/633. Pykälässä 1§ kuvaillaan, että taiteen perusopetus on tavoitteellista ja tasolta toiselle etenevää, ensisijaisesti lapsille ja nuorille järjestettävää erilaisten taiteenalojen opetusta. Opetuksen tulisi antaa valmiuksia oppilaalle ilmaista itseään ja hakeutua asianomaisen

taiteenalan ammatilliseen- tai korkeakoulutukseen. Pykälässä 2§ kerrotaan, että taiteen perusopetusta voidaan luvan kanssa järjestää kunnan, kuntayhtymän, rekisteröityneen yhdistyksen, säätiön, valtion oppilaitoksen tai musiikkioppilaitoksen toimesta. Pykälässä 5§ kerrotaan, että opetushallitus päättää taiteenaloittain taiteen perusopetuksen tavoitteista ja sisällöistä luoden opetussuunnitelman perusteet. Koulutuksen järjestäjän tulee luoda ja hyväksyttää kullekin taiteenalalle oma opetussuunnitelmansa, joka voi myös sisältää erilaajuisia oppimääriä. Edellä mainittu eduskunnan määräämä perusopetuksen lakiasetus astui voimaan 1.11.1999. (Opetushallitus 1998.)

Opetushallitus on säätänyt eduskunnalta tulleiden lakipykälien kautta taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet noudatettaviksi 6.8.2002 alkaen. Ohjeistuksena on annettu, että koulutuksen järjestäjän tulee laatia ja hyväksyä opetusta varten opetussuunnitelma, joka noudattaa annettuja opetussuunnitelman perusteita ja suunnitelman tulee noudattaa esitettyjä tavoitteita ja sisältöjä. Lisäksi on täsmennetty, että koulutuksen järjestäjä ei voi jättää noudattamatta tai poiketa opetussuunnitelman perusteista. Oppilaitoksen määrittelemä opetussuunnitelma voitiin ottaa käyttöön aikaisintaan 6.8.2002 ja sen tuli olla käytössä viimeistään 1.8.2004 alkaen. (Opetushallitus 1998.)

Musiikkioppilaitos siis on opetuksen järjestäjä ja kukin oppilaitos tekee oman opetussuunnitelmansa noudattaen edellä mainittuja pykäliä sekä taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteita 6.8.2002 lähtien. Uudet opetussuunnitelman perusteet (OPS2002) painottavat aiempia opetussuunnitelmia enemmän hyvän musiikkisuhteen syntymistä sekä edellytyksien luomista jatko-opintoihin sekä musiikin elinikäiseen harrastamiseen. Lisäksi opetuksen tehtäviksi luetellaan oppilaan henkisen kasvun tukeminen, persoonallisuuden lujittaminen, luovien- ja sosiaalisten taitojen kehittäminen, pitkäjänteiseen työskentelyyn sekä rakentavaan ryhmässä toimimiseen ohjaaminen. Opetuksen tehtäväksi on lisäksi annettu kansallisen musiikkikulttuurin ylläpitäminen, kehittäminen ja vuorovaikutus muiden taideopetusta antavien oppilaitosten ja tahojen kanssa sekä kansainvälisen yhteistyön edistäminen. Työelämän vaatimukset ja ammattikoulutuksen tarpeet tulee ottaa huomioon opetusta järjestäessä. Laajan oppimäärän perusopetus järjestetään ensisijaisesti musiikkiopistoissa tai muissa perusopetusta antavissa oppilaitoksissa tai sitten muilla tavoin. (SML 2002.)

Taiteen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet puolestaan annettiin opetushallituksen toimesta vuonna 2005. Yleinen oppimäärä painottaa koulutuksen järjestäjän mahdollisuutta järjestää opetusta varhaisikäisille- ja aikuisopiskelijoille. Se haluaa luoda perustaa emotionaaliselle ja esteettiselle kasvulle sekä antaa edellytyksiä elinikäiseen taiteiden harrastamiseen. Lisäksi tehtävänä on tukea oppilaan kykyä ymmärtää kansallista kulttuuria, kehittää oppilaan ajattelemisen taitoa ja luovuutta elämän eri alueilla sekä kehittää sellaisia taitoja, joita oppilas tarvitsee eri aloilla ja jotka voivat antaa hänelle valmiuksia hakeutua myöhempiin opintoihin. Tässä tutkimuksessa en syvenny taiteen perusopetuksen yleiseen oppimäärään vaan keskityn ainoastaan laajan oppimäärän opetukseen musiikkiopiston perustason näkökulmasta.

3.2 Vapaa säestys

> ”Vapaa säestys on ensisijaisesti työskentelyä peruselementtien parissa, maan muokkaamista hyväksi kasvualustaksi ja toisaalta musiikillisen mielikuvituksen kehittämistä, mahdollisuuksien avaamista. Tärkeintä ei ole niinkään lopputulos vaan läpikäyty prosessi, vaikkakin sitä on vaikeampi mitata. Puutarhavertauksin ilmaistuna ensisijaisena tavoitteena ei ole tuottaa paljon kauniita omenoita tai täydellisiä ruusuja. Jos musiikinopiskelija koko uransa ajan vain toisintaa jonkun musiikkikulttuurin kauneimpia yksittäisiä hedelmiä eli opettelee kappaleita toistensa jälkeen nuoteista, on hänen musiikkimaailmansa kuin hedelmävati tai kimppu leikkokukkia vailla juuria. Niitä voi kyllä järjestellä eri asentoihin ja ne ovat sinällään kauniita, mutta pelkästään niiden avulla ei voi luoda uutta.” (Lehtipuu 2007, 34.)

Tämä suora lainaus Lehtipuun (2007) tutkimuksessa olevasta musiikin puutarha -vertauksesta sisältää mielestäni mitä oivallisimman kuvauksen vapaasta säestyksestä. Vapaa säestys ei ole koskaan vaan yhtä asiaa kerrallaan. Se on hyvin monimuotoinen ja moniulotteinen aine ja että sen kuvaileminenkin yhdessä lauseessa on todella hankalaa.

Koska tämän tutkimuksen ytimen muodostaa juuri vapaan säestyksen osuus musiikkioppilaitoksen soitonopettajan työssä, on myös vapaa säestys -termiä syytä avata ensin huolella. Päivi Kurkilahti (2001, 53) kertoo pro gradu -tutkielmansa pohdintaosuudessa, että vapaan säestyksen tyhjentävä määrittely tuntuu lähes mahdottomalta tehtävältä, sillä vapaa säestys pitää sisällään niin paljon eri asioita (Kurkilahti 2001, 53). Vapaa säestys voi tarkoittaa toiselle pedagogille aivan eri asiaa

kuin toiselle, ja oppisisällöt ja opetustavat voivat vaihdella hyvin suuresti oppilaitostenkin välillä opettajasta ja opetuksesta, opetusmuodosta tai järjestämistavasta riippuen. Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry. määrittää vapaan säestyksen vuoden 2006 tasosuoritusten sisällöissä ja arvioinnin perusteissa seuraavalla tavalla:

> ”Vapaa säestys on luovan ilmaisun yhdistämistä muusikon perustaitojen hallintaan. Oppiaineena se on monimuotoinen, moniarvoinen sekä oppilaan tarpeisiin mukautuva. Keskeisiä taitoja ovat musiikin eri lajeissa esiintyvien yleisten ilmiöiden ymmärtävä hallinta, joka ilmenee kykynä musisoida ilman kirjoitettua tekstuuria. Vapaa säestys tukee oppilaan muuta musiikin opiskelua. Eri oppiaineissa tutuksi tulleita ilmiöitä käsitellään myös vapaan säestyksen tunnilla aineen omilla työtavoilla. Näitä ovat muun muassa improvisointi, säveltäminen ja kuulonvarainen musiikin tuottaminen. Ohjelmistona käytetään rytmi-, kansan- ja taidemusiikkia sekä muuta eri käytännön tilanteissa tarvittavaa musiikkia. Vapaata säestystä voi opiskella instrumentilla, jolla on mahdollista tuottaa melodia ja moniääninen säestys yhtäaikaisesti. Instrumenttikohtaiset erot otetaan huomioon esimerkiksi sävellajia, säestyskudosta, sointujen laajuutta ja ohjelmistoa koskevissa kysymyksissä.” (SML 2006.)

Tämän kattavan määrittelyn lisäksi SML:n laatimassa perusteissa vapaata säestystä kuvaillaan, että se tarjoaa monipuolisen näkökulman musiikkiin, kannustaa oppilasta jatkuvaan musiikin harrastamiseen, kehittää oppilaan itseilmaisua ja oppilaan kykyä hahmottaa musiikkia kuulonvaraisesti sekä tarjoaa tilaisuuksia yhteismusisointiin sekä antaa valmiuksia musiikin ja muiden alojen ammattiopintoihin. (SML 2006.) Kuvauksessa painotetaan jälleen musiikin yleisten ilmiöiden ymmärtämistä, oppilaslähtöisyyttä sekä moniarvoisuutta. Oivallista on, että tässä kuvauksessa rytmi- ja kansanmusiikin lisäksi mainitaan taidemusiikin käyttäminen ohjelmistona. Vapaa säestys yltää monimuotoisuudellaan tarvittaessa miltei jokaiseen musiikkityyliin, ja taidemusiikin käyttö ohjelmistona tai improvisoinnin lähtökohtana on mitä otollisinta.

Tasosuoritussisältöjen opetuksen yleisissä tavoitteissa ja lähtökohdissa kerrotaan, että vapaa säestys perustuu käsitykselle musiikista elävänä prosessina, jonka soiva lopputulos on ainutkertainen. Tavoitteena on vahvistaa oppilaan soivaa mielikuvaa, hahmotuskykyä ja syventymistä. Vapaassa säestyksessä itseilmaisun ja taiteellisen prosessin oppimista tulisi pitää tärkeämpänä kuin musiikillisia lopputuloksia. Opiskeltavien ilmiöiden määrä pyritään pitämään vähäisenä, mutta oppiminen pyritään toteuttamaan syvällisenä, jolloin

niitä voidaan soveltaa itseilmaisun välineenä. Opettajan tulee ottaa huomioon oppilaan yksilölliset oppimistaipumukset. (SML 2006.)

Korostaakseni vapaan säestyksen käsitteellistämisen monimuotoisuutta olen poiminut muutamien aiempia tutkimuksia tehneiden määritelmiä vapaasta säestyksestä. Mervi Sassali (2005, 37) jaottelee omassa tutkimuksessaan vapaan säestyksen oppiaineen kuuteen osa-alueeseen taiteen perusopetuksen näkökulmasta:

1) ohjelmiston soittaminen
2) soinnuttaminen
3) korvakuulolta soittaminen
4) sointujen ja sointukulkujen hallinta
5) transponointi
6) improvisointi

Pitkän linjan merkittävä vapaan säestyksen pedagogi Carita Holmström taas on Sibelius-Akatemiassa pitämällään vapaan säestyksen pedagogiikan luennolla (4.2.2014) ohjannut, että jokainen onnistunut, monipuolinen ja hyvä vapaa säestys -tunti pitää sisällään ainakin seuraavat elementit:

1) ohjelmisto
2) korvan kehittäminen
3) soinnuttaminen
4) motoriikka ja tekniikka
5) vapaa improvisointi

Päivi Kurkilahti (2001, 43) puolestaan on jaotellut kattavasti tutkimuksessaan ammattikorkeakoulujen opetussuunnitelmien pohjalta vapaan säestyksen osa-alueet seuraavasti:

1) soinnut
2) improvisointi
3) tyylilajit, komppaaminen ja säestäminen
4) pianosovitusten tekeminen, soivan musiikin imitointi ja nuotintaminen
5) ohjelmisto
6) vapautuminen nuottikuvasta ja korvakuulolta soitto
7) luova musiikillinen ilmaisu ja oman musiikin tekeminen

8) prima vista, nuottikuvan hahmottaminen

Vapaan säestyksen pioneeri Seppo Hovin (1983, 3) kirjan mukaan vapaa säestys sisältää tietoja muun muassa sointuopista, soinnutuksesta, säestämisestä, transponoinnista ja improvisoinnista. Päämääränä on auttaa pianistia vapautumaan soitossaan nuottisidonnaisuudesta. (Hovi 1983, 3)

Edellä mainituissa kuvauksissa yhteisinä elementteinä nousivat selkeimmin esille ohjelmisto, soinnut ja soinnuttaminen, improvisointi ja korvakuulosoitto. Nämä elementit ovatkin ehdottomia vapaan säestyksen osa-alueita. Ohjelmistoa tulisi jatkuvasti soittaa mahdollisimman runsaasti ja monipuolisesti. Yksinkertaisten melodioiden soinnuttaminen kuuluu vapaan säestyksen alkeisiin ja pitemmällä olevien oppilaiden kanssa tulisi käydä myös korvaussointuja. Soinnuttaminen ja sointujen opiskelu liittyy hyvin läheisesti musiikin perusteiden opintoihin, ja vapaata säestystä on pidettykin monessa yhteydessä loistavana tukiaineena. Puro (2006, 82) kertoo tutkimuksessaan, että jos kappaletta analysoidaan sen harjoittelemisen yhteydessä, päästään tilanteeseen, jossa musiikin perusteiden tunneilla opiskeltavat asiat saattavat yhdistyä soittamiseen. Kun kappaleen sisällöt on tunnistettu ja kappale osataan jo hyvin, voidaan tehtäväksi antaa muuntelua ja vapaavalintaisia uusia sisältöjä ja mennä jopa niinkin pitkälle, että oppilas säveltää alkuperäistä muistuttavan teoksen korvakuulolta. (Puro 2006, 82.)

Toisistaan eroavina näissä valituissa kuvauksissa löytyivät luova musiikillinen ilmaisu, oman musiikin tekeminen, motoriikka ja tekniikka sekä transponointi. Luova ilmaisu ja luovuus tulisi mielestäni olla aina läsnä kaikenlaisessa musiikin tekemisessä ja ennen kaikkea vapaassa säestyksessä. Oman musiikin tekeminen oli Kurkilahden kuvauksessa mielenkiintoinen. Säveltäminen ei varsinaisesti liity suoraan vapaaseen säestykseen vaan voi olla osana sen toteutumista. Oman kompin keksiminen, alkusoitot ja loppusoitot, soolot, improvisointipohjat tai kokonaan oman kappaleen säveltäminen voivat olla loistava lisä tai osa vapaan säestyksen oppitunteja.

Itse vapaata säestystä opiskelleena ja jatkuvasti opettavana määrittelisin vapaan säestyksen seuraaviin osa-alueisiin:

1) ohjelmisto monipuolisesti
2) erityylisten komppien hallitseminen
3) komppien soveltaminen säestämiseen yksin / yhteismusisoinnissa
4) improvisointi
5) sointujen hallitseminen ja soinnuttaminen
6) musiikin ymmärtäminen / teoria
7) rytmiikka
8) bändisoiton tai orkesterisoiton mallintaminen yhdellä tai useammalla instrumentilla
9) korvakuulolta soittaminen ja sisäisen kuulemisen kehittäminen
10) yhteismusisointi

Haastavina kysymyksinä ovatkin, kuinka yksi pianonsoitonopettaja pystyy ottamaan opetuksessaan huomioon kaikkia osa-alueita ja kuinka tuntiresurssit riittävät siihen. Sassali (2005, 37) kertoo tutkimuksessaan, että eri oppilaitoksissa on eri tavoitteita ja siksi myös oppiaineeseen kuuluvat osa-alueet vaihtelevat eri opetuspaikoissa (Sassali 2005. 37). Edellä mainittujen osa-alueiden huomioonottaminen koskee ehkä enemmänkin vapaan säestyksen myöhempiä kursseja varttuneimpien oppilaiden kanssa tai pääaineisten vapaa säestys -pianistien opiskelua kuin perustasoja suorittavien piano-oppilaiden opiskelua. Koska tässä tutkimuksessa rajaan vapaan säestyksen opiskelun perustasolle, en käsittele asiaa sen suuremmin.

Englanninkieliset vastineet vapaalle säestykselle ovat *free accompaniment* sekä *keyboard harmony.* Aiemmin *keyboard harmony* on liittynyt aineena läheisesti klassisen musiikin kenraalibassosoittoon sekä teorian- ja harmonianopiskelun yhteyteen. Sibelius-Akatemian klassisen musiikin tutkinnossa valittavat vapaan säestyksen kurssit kulkevat nykypäivänäkin *keyboard harmony* -nimellä. *Johdatus keyboard harmonyyn* antaa perusvalmiudet Pianopedagogiikka 1 -kurssin vapaa säestys -osuuteen ja valmiudet varsinaiseen *keyboard harmony* -kurssille ja vastaa Musiikkikasvatuksen osaston *Vapaa säestys* 1 -kurssia. Varsinainen *Keyboard harmony* -kurssi puolestaan vastaa Musiikkikasvatuksen osaston *Vapaa säestys 2* -kurssia ja antaa valmiudet *vapaan säestyksen pedagogiikka 1* -kurssille sekä valmiuksia vapaan säestyksen- ja improvisoimisen käyttämiseen opetuksessa ja muusikon ammatissa. (Sibelius-Akatemia 2013, 7.) Ruotsinkielinen vastine vapaalle säestykselle on *Bruksklaver*, joka vapaasti suomentaen voisi tarkoittaa *käyttöpianoa* tai *käytännön pianonsoittoa*. (Kurkilahti 2001, 20.) Norjassa vastine kuuluu *akkompagnementsimprovisasjun,* joka tarkoittaa

säestysimprovisaatiota (Ketovuori 2011, 159). Vatjus (1996) täsmentää säestysimprovisaatiosta, että se on ollut vapaan säestyksen suomalainen vastine, joskin se rajoittuu sointumerkeistä säestämiseen ja soittamiseen (Vatjus 1996, 15).

3.2.1 Vapaan säestyksen taustaa Suomessa

Vapaa säestys oppiaineena on kehittynyt 1970-luvulta tähän päivään sakka hitaasti, mutta johdonmukaisesti. Ketovuoren (2011, 163) mukaan selkeitä trendejä aineen kehittymisessä ovat olleet siirtyminen yksityisopetuksesta pienryhmäopetukseen, suuntaaminen kuulonvaraiseen hahmottamiseen ja laulun säestyksestä kohti kokonaisvaltaista musiikin oppimista, uusien instrumenttien mukaan tuleminen (esim. harmonikka ja kitara) sekä teknologian soveltaminen. (Ketovuori 2011, 163.) Virallisesti Sibelius-Akatemian pääsykokeisiin vapaa säestys ilmestyi vasta 1970-luvulla. Syynä tähän oli vuoden 1970 peruskoulun opetussuunnitelma, joka toi opetukseen mukaan pop- ja jazzmusiikin sekä kansanmusiikin. Tuossa vaiheessa reaalisointumerkit alkoivat yleistyä koulujen laulukirjoissakin. Tärkeä vaihe asenteiden muuttumiseen oli vuonna 1972 Oulunkylään perustettu ensimmäinen pop/jazz-opisto, jossa vapaa säestys oli improvisointi- ja yhtyetyöskentelypainotteista. Vähitellen vapaan säestyksen opettaminen alkoi levitä muihinkin musiikkioppilaitoksiin. (Lehtipuu 2007, 22.) Vapaan säestyksen varsinainen yleistyminen tapahtui kuitenkin vasta 1980-luvulla Sibelius-Akatemiassa, Jyväskylän yliopistossa sekä vuonna 1993 Oulun yliopistossa. Opetusmuodot ja käsitykset muotoutuivat yrityksen ja erehdyksen kautta, vaikka ainetta pidettiinkin tärkeänä musiikin aineenhallinnan kannalta. (Ketovuori 2011, 160.) Vatjuksen mukaan (1996, 59-60) Vuonna 1993 Suomen Musiikkioppilaitosten liitolle lähetettiin ehdotus vapaan säestyksen tutkintovaatimuksista, mutta aika ei silloin kuitenkaan ollut vielä kypsä (Vatjus 1996, 59-60). Vapaa säestys sai valtakunnalliset tasosuoritusten perusteet musiikkioppilaitosten kurssitutkintovaatimuksiin vasta, kun oppiaine vakinaistettiin virallisesti vuonna 2004. Oppilaitosten opetusohjelmaan vapaa säestys tuli taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman myötä vuonna 2005. Opettajankoulutuslaitoksissa vakiintuminen oli tapahtunut jo 25 vuotta aikaisemmin. (Ketovuori 2011, 159-160.)

3.2.2 Tasosuoritusvaatimukset ja muutokset opetussuunnitelmassa

Suomen musiikkioppilaitosten liiton perustason ja musiikkiopistotason tasosuoritusten sisällöt sekä arvioinnin perusteet on laadittu Opetushallituksen laatimien taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteiden hengessä. Uudet sisällöt tuovat oppilaalle entistä enemmän vapautta ja opettajalle vastuuta ohjelmiston suhteen. Tärkeintä on soittoinnostuksen herättäminen ja hyvän musiikkisuhteen ylläpitäminen (SML 2006.) Sassali (2005, 28) kertoo tutkimuksessaan, että vapaata säestystä on opetettu jo monessa musiikkioppilaitoksessa joko omina tunteinaan tai muun opetuksen ohessa, mutta virallista opetussuunnitelmaa tai kurssivaatimuksia ei aineelle tuolloin ollut. Ensimmäinen ehdotus vapaan säestyksen peruskurssien sisällöistä oli annettu SML:lle jo 1990-luvun alussa. (SML:n edustaja 2001 Sassalin 2005, 28 mukaan.) Vuonna 2001 uudistaminen oli käynnistynyt ja kehitystyötä vapaan säestyksen kurssivaatimusten parissa oli jo tehty paljon. Uuden vuosituhannen alun kurssivaatimusuudistus määritti kaikille musiikin perusopetuksen oppiaineille uudet tasosuoritusten sisällöt ja arvioinnin perusteet. Tällä tavoin pianon-, kitaran- ja harmonikansoiton vapaa säestys sai vuonna 2006 ensimmäistä kertaa omat tasosuoritusvaatimuksensa opetustyön pohjaksi. Ensimmäiset koko maata koskevat vapaan säestyksen tasosuoritusvaatimukset ovat Suomen musiikkioppilaitosten toimesta olleet testikäytössä lukuvuoden 2004-2005 (Sassali 2005, 21). Kärjistäen voisi siis ajatella, että vapaa säestys vakiintui maamme musiikkioppilaitoksiin viimeistään vuonna 2006 virallisten tasosuoritusvaatimusten myötä.

Opetussuunnitelman perusteet toivat merkittävimmät uudistukset yleisten aineiden opetukseen, joissa teoriaa pyritään integroimaan entistä paremmin käytäntöön. Lisäksi kurssitutkintojen merkitys väheni ja samalla yhteismusisoinnin, esiintymisen sekä kuuntelukasvatuksen painottaminen kasvoivat. Vapaa säestys mainitaan opetussuunnitelman perusteissa keinona lähentää musiikinteoriaa ja käytännön soittamista toisiinsa sekä tapana laajentaa instrumenttitaitoja. (Sassali 2005, 4.)

Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteissa 2002 opetuksen osa-alueissa mainitaan kuuntelukasvatus, esiintymiskoulutus ja valinnaiskurssit. Vapaa säestys mainitaan ensimmäisen kerran valinnaisten opintojen kohdalla tukiaineena instrumenttitaitojen laajentajana sekä musiikin perusteiden

sisältöosuudessa apukeinona harmonian perustaitojen opiskeluun. (OPS2002, 18-19) Musiikin perusteisiin kuuluu muun muassa rytmin hahmottaminen, harmonioiden ja lopuketyyppien tuottaminen, sävellys, musiikkilajien tyylisuuntien ja ilmiöiden tuntemus sekä valmius käytännön muusikkouteen. Kaikki nämä osa-alueet kuuluvat myös vapaan säestyksen pariin. Vuoden 2002 opetussuunnitelman perusteiden vapaan säestyksen mainitsemisen jälkeen kivi on lähtenyt vierimään kohti vuoden 2006 tasosuoritusten sisältöjä ja arvioinnin perusteita, jotka vakiinnuttivat vapaan säestyksen konkreettiseksi osaksi musiikkioppilaitosjärjestelmäämme.

Nykypäivänä kaikkien pianonsoitonopettajien opettama vapaan säestyksen Perustaso 1 on sisällöiltään melko suppea. Opettajan ei tarvitse hallita jazzharmonian ja kaikkien tyylien suvereenia hallintaa opettamista varten. Puron (2006, 91) mukaan suurta lisäkoulutusta ei tarvitse järjestää, mutta ohjeistus opetuksen toteuttamiseen olisi tarpeellista. Useat vapaan säestyksen työtavat voivat olla monelle opettajalle vieraat. Ohjeistuksessa tulisi ottaa huomioon opettajan saama koulutustausta ja muotoilla asiat tavalla, jossa aikaisempaa kokemusta esimerkiksi rytmimusiikista ja improvisoinnista ei tarvita. (Puro 2006, 91).

SML:n Vapaan säestyksen tasosuoritusten perusteissa 2006 kerrotaan tiivistetysti vapaan säestyksen opintojaksosta. Perustaso 1 päätarkoitus on tutustua vapaaseen säestykseen, perussykkeen hallintaan, perustehoilla säestämiseen sekä musiikin kuulonvaraiseen tuottamiseen. Perustehoiksi määritellään I, IV, V7 josta voidaan jättää tarvittaessa pois perusääni ja kvintti. Tahtiosoituksiksi on määritelty 3/4, 4/4 ja 6/8. Melodioita ja säestyksiä tulee harjoitella tuottamaan myös kuulonvaraisesti. Sisällöissä mainitaan myös, että ohjelmistona tulisi käyttää kansanlauluja ja lastenlauluja. Vapaan säestyksen perustaso suoritetaan kahdessa vaiheessa:

A) Kadenssisoitto pianonsoiton Perustaso 1 -suorituksen yhteydessä
B) Säestystehtävä pianonsoiton Perustaso 2 -suorituksen yhteydessä

Säestystehtävässä oppilas tuottaa kolmella perussoinnulla (I-IV-V7) kappaleen perusrytmiä ilmentävän säestyksen. Tasosuoritusohjeiden liitteenä on saatavilla nuottiesimerkkejä, kuvauksia työtavoista sekä ohjelmistoehdotuksia. (SML 2006.)

3.2.3 Tulevaisuudennäkymät

Ketovuori (2011, 164) kertoo, että vaikka hyvin paljon kehitystä on tapahtunut vuosien aikana, on selvää, ettei vastakkainasettelu klassisen pianonsoiton ja vapaan säestyksen välillä sekä nuotinluvun ja korvakuulosoiton välillä väisty vielä vähään aikaan. Tärkeä pedagoginen kysymys kuuluukin, voidaanko vapaata säestystä yhdistää klassiseen soittamiseen vai tulisiko sitä harrastaa erikseen? (Ketovuori 2011, 164.) Remes (2007, 13) kirjoittaa, että vapaan säestyksen mukaan ottaminen opetussuunnitelmaan ei ratkaise musiikkiopiston kaikkia ongelmia. Siitä on kuitenkin suuri apu opetuksen kehittämisessä oikeaan suuntaan. Perusteltua on sanoa, että vapaa säestys herättää soittoinnostusta ja elinikäisen musiikkisuhteen syntymistä, ja näin ollen sen tulisi olla osana klassisen pianonsoiton opiskelua. (Remes 2007, 13.) Vapaan säestyksen opettajat ry. kertoo järjestäytymiskokouksessaan (9.1.2015) tulevaisuudennäkymistä, että heidän mielestään vapaalle säestykselle ja sen opetukselle tulisi saada näkyvyyttä, tapahtumia ja saattaa ihmisten tietoisuuteen, mitä kaikkea vapaa säestys voi olla. Ydinasioina he näkivät korvakuulosoiton ja improvisoinnin ja niiden laajentamisen pienten lasten opetukseen. Yhdistys on aikeissa myös järjestää vapaan säestyksen päiviä ja työpajoja asiasta kiinnostuneille. (Vapaan säestyksen opettajat ry. 2015.)

4 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa puran teemahaastatteluista saatuja tuloksia. Olen jaotellut tulokset tutkimuskysymysteni kautta kuuteen eri osioon. Etsin merkityksiä ja tutkimustietoja tutkimuskysymysteni pohjalta: Haastateltavien taustatiedot, opetussuunnitelman 2002 uudistus ja sen vaikutukset, vapaa säestys musiikkioppilaitoksissa, työskentelytavat, metodit ja oppimateriaalit, jatkokoulutus sekä tulevaisuudennäkymät.

4.1 Haastateltavien taustatietoja

Koska vapaa säestys on tavalla tai toisella mielletty useimmiten populaarimusiikkiin painottuneeksi aineeksi, on mielestäni syytä ottaa tarkoin huomioon haastateltavien ihmisten koulutustaustat. Suhde aineeseen ja lähtökohtaiset asenteet vapaata säestystä kohtaan ovat luonnollisestikin suuntaa antavia ajatuksille ja kokemuksille, joita käsittelen tässä tutkimuksessa.

Opettaja A on omien sanojensa mukaan vanhan ajan koulutuksen saanut pianonsoitonopettaja. Hänen uransa on kulkenut yksityisten pianotuntien, musiikkiopiston, konservatorion ja Sibelius-Akatemian kautta pianonsoitonopettajaksi musiikkiopistoon samalle seudulle, jossa hän on pianonsoiton aloittanutkin. Työkokemusta löytyy useastakin toimipaikasta Etelä-Suomen alueella, myös musiikinteorian opetuksesta. Opettaja A tiesi jo 15-vuotiaana haluavansa pianonsoitonopettajaksi, ja hän viihtyy työssään erinomaisesti.

Opettaja B on varttunut Euroopan ulkopuolella. Hän on tanssinut ja laulanut koko lapsuutensa ja jo viisivuotiaana hänelle hankittiin piano. Nuorena hänellä oli tapana soitella mieluisaa elokuvamusiikkia korvakuulolta itseään säestäen. Opetusta hän ei koskaan tähän saanut, mutta hän soitti aina jotain ja erittäin mielellään. Yhdeksäntoistavuotiaana hän lähti Venäjälle opiskelemaan ja suoritti loput opintonsa siellä. Suomessa hänen työuransa opettajana alkoi 1970-luvun puolivälin jälkeen. Opetuskokemusta hänelle on kertynyt monesta Etelä-Suomen musiikkioppilaitoksesta pianonsoiton-, vapaan säestyksen- ja kamarimusiikin opettajana. Pianon lisäksi Opettaja B kertoo soittavansa pianohaitaria ja on perustanut musiikkiyhdistyksen, joka ei ole klassisen musiikin genreä.

Opettaja C on toiminut monessa oppilaitoksessa Etelä-Suomessa pianon- ja vapaan säestyksen opettajana. Hän on ollut mukana uudistamassa tässä tutkimuksessa käsittelemiäni opetussuunnitelmia, sekä toiminut vapaan säestyksen kouluttajana eri puolella Suomea ja myös ulkomailla.

Opettaja D on aloittanut pianonsoitonopinnot kuusivuotiaana pienen kotikylän kanttorin ohjeistuksella. Siitä hänen tiensä on vienyt musiikkiopiston, musiikkilukion ja

konservatorion kautta Sibelius-Akatemiaan, josta hän valmistui maisteriksi. Hän toimi jo 9-vuotiaana kylän kanttorin säestäjänä sekä myöhemmin kansantanssiryhmän, yhteislaulujen, solistien ja kuorojen säestäjänä. Työelämässään hän on toiminut Etelä-Suomessa useassa opistossa pianonsoitonopettajana. Vuoden 1996 jälkeen hän sai musiikkiopistonsa ja Sibelius-Akatemian kautta myös vapaan säestyksen koulutusta ja opetti sen jälkeen muutamia vuosia myös vapaata säestystä opistossaan.

4.2 Opetussuunnitelman uudistus vuonna 2002

Opettaja A:n ensireaktio OPS2002 uudistukseen oli pelokas. Hänen mielestään vapaan säestyksen sisällyttäminen opetussuunnitelmaan oli pelottava ajatus, koska hänen opiskeluaikanaan vapaata säestystä ei sisältynyt opintoihin ollenkaan pakollisena aineena. Opintojensa aikana hän oli käynyt vuoden verran vapaan säestyksen valinnaisia opintoja, mutta koki, ettei mielestänsä ollut oppinut yhtään mitään.

> ”Vapaan säestyksen tulo opetussuunnitelmaan pakotti muuttamaan omaa asennetta sekä omassa soitossa että opetuksessa. Ensikauhistuksen ja arastelun jälkeen olen ottanut asenteen, että vanha koirakin oppii uusia temppuja, kunhan hyväksyy sen, että pitää edetä pienin askelin. On vielä tosi paljon opeteltavaa, mutta se on hauskaa ja mielenkiintoista!” (Opettaja A)

Opettaja A:n mielestä opetussuunnitelman uudistuminen oli kuitenkin positiivinen asia. Hän kertoo, että opettamisen pääpainon ollessa klassisessa musiikissa on hyvin tärkeää, että tunneilla tehtäisiin muutakin ja että tasosuorituksien ohjelmistovalintojen tekemisessä on aikaisempaa enemmän vapautta valita. Hän kokee erittäin hyväksi uudistukseksi myös sen, että nyt tasosuorituksissa voi esittää kamarimusiikkia tai omia sävellyksiä ohjelmakokonaisuuden osana.

Opettaja B suhtautui luontevasti muutokseen. Hän näkee koko muutoksen hyvin positiivisena asiana ja uskoo lasten opettamisen kouluttavan myös häntä itseään.

> ”Kun mä rupeen lasten kanssa tekemään niin ehkä osaan vielä paremmin itekkin. Koska jos sä opetat niin sun pitäis osata ekaksi ja sitten vasta opettaa.” (Opettaja B)

Opettaja B kertoi, että hän ei myöskään osaa erottaa vapaata säestystä muusta pianonsoitosta. Hän kertoo, etteivät ajankäyttö ja tuntien jakaminenkaan ole mikään ongelma.

> ”Mulla ainakin tunneilla ei oo mitään ongelmaa jos me otetaan, hypätään bachista komppeihin ja kompeista Rachmaninoviin. Ei se muutos ollu ongelma.” (Opettaja B)

Opettaja C on sikäli haastateltavista erityinen, että hän on ollut mukana sekä uudistamassa uusia opetussuunnitelmia että toiminut vapaan säestyksen kouluttajana yli kymmenen vuotta. Hänet pyydettiin opetussuunnitelmatyöryhmään valmistelemaan opetussuunnitelmia, ja tuolloin vapaa säestys sai ensimmäisen kerran tunnustuksen musiikkiopistoaineena saaden määritelmät ja valtakunnalliset tasosuoritusvaatimukset ja arvioinnin perusteet. Opettaja C kertoo, että jossain työryhmän työskentelyvaiheessa alettiin miettiä, kuinka keinotekoista on erottaa vapaa säestys kokonaan pianonsoitosta. Samaan aikaan oltiin uudistamassa klassisen pianonsoiton opintosuunnitelmia, ja vapaan säestyksen työryhmä päätyi ehdottamaan vapaan säestyksen alkeiden integroimisesta klassiseen pianonsoittoon. Hän kertoo, että ehdotus ei mennyt suoralta kädeltä läpi vaan sen kanssa jouduttiin käymään paljon neuvotteluja ja tekemään kompromisseja. Lopputuloksena vapaan säestyksen PT1 tasosuoritusta ei ole ollenkaan, vaan se on integroitu klassiseen pianonsoittoon. Sen jälkeen on mahdollista tehdä vapaan säestyksen tasosuorituksia omana aineenaan opiston senhetkisen opettajatilanteen mukaan. Lisäksi MOT-tasolla tuli tarjolle erilaiset vapaan säestyksen suuntautumisvaihtoehdot. Opettaja C:n mukaan PT1 -suoritusta tehtäessä oletetaan, että vapaa säestys ja klassinen pianonsoitto käyvät käsi kädessä korvakuulosoittamisen, improvisaatiotehtävien, musiikillisilla elementeillä leikkimisen ja säestämisen avulla. Opettaja C ei usko, että tämä pitää oikeasti paikkansa, mutta lähtöoletukseksi on asetettu edellä mainitut tavat toimia. Opettaja C kertoo vielä, että PT2 -suoritusta tehtäessä varsinaiseen tasosuoritukseen kuuluu säestystehtävä kadenssisoinnuilla. Hänen mukaansa opetussuunnitelmassa on siis toivottu kahta eri asiaa: opetukseen sisällytettäviä asioita ja itse tasosuoritustilanteessa tarkastettavia asioita.

Opettaja C kertoo, että muutos on koskettanut kaikkia pianonsoitonopettajia monin eri tavoin. Osalla muutos on vaikuttanut ajattelun ja toimintatapojen muutokseen, ja osalla

muutos ei ole vaikuttanut juuri millään tavalla. Jälkimmäisessä tapauksessa PT2 -tasosuorituksessa tehtävät säestystehtävät kadenssisoinnuilla ovat ainoa näkyvä tapa, jossa vapaan säestyksen ja monipuolisemman opetussuunnitelman noudattaminenkin tulee esille. Opettaja C on törmännyt vastustukseen ja kuvailee sitä seuraavalla tavalla:

> ”On ollu paljo sellasta vastustusta ja onhan sitä edelleen et sit puhutaan sellasesta et pilaakse soundin ja pilaakse tän huippumuusikkouden ja täytyyks meidän kaikkien nyt ruveta opettamaan poppista.” (Opettaja C)

Myös Opettaja B on havainnut negatiivista suhtautumista vapaaseen säestykseen. Hän luulee, että se johtuu ymmärtämättömyydestä ja pelosta. Hän kuvailee tilannetta psykologian kautta:

> ” Lähinnä mä luulen että se on siitä kun hminen pelkää. Ja mitä ihminen yleensä pelkää? Vierasta. Joko jotain tuntematonta, ja sillon kun se on tuntematonta niin silloin se on uhka. Ja jos on uhka, niin pitäis puolustautua.” (Opettaja B)

Opettaja B:n mielestä vapaan säestyksen opettamineen on yhtä kunnioitettavaa kuin klassisen musiikin opettaminenkin. Hänen mielestään pitkään pelkästään klassista musiikkia opettaneet saattavat pitää vapaan säestyksen opettajia amatööreinä ilman, että soittoon otetaan taidemusiikille perinteisiä tapoja. Opettaja B:n mielestä vapaassa säestyksessä on valtava määrä samoja perinteitä ja soittotapoja kuin taidemusiikissakin.

Opettaja C:n pitämissä koulutustilaisuuksissa oli valtava määrä innostusta ja iloista vastaanottoa uusille asioille. Hän törmäsi usein myös sellaisiin opettajiin joita asia pelotti, ei kiinnostanut ja jotka vastustivat asiaa pelkästään sen vuoksi, että koulutettavia asioita ei ole ennenkään tehty ja hyvin on mennyt. Opettaja C kuvailee suurinta ongelmaa uuden asian vastaanottamisessa:

> ”On opettajia, jotka on kokenut sen hyvänä ja opettajia, jotka ei. Mut se suurin pelko ehkä myös mikä sanottiin ääneen on se, et millä ajalla me tämäkin vielä tehdään? Et se koettiin asiana joka liimataan päälle, kaiken sen päälle jota pitää jo muutenkin tehdä. Et sitä ei ollenkaan nähty mahdollisuutena muuttaa opetusta loogisemmaksi tai paremmaksi, vaan se nähtiin nimenomaan semmosena täysin erillisenä pakettina, joka on täysin erillisenä liimattu päälle sen kaiken muun mitä

> jo opetetaan. Ja mistä se aika tähänkin nyt vielä revitään. Et se on ehkä yleisin kysymys se, että miten sä jaat sen tunnin, mistä sä löydät sen ajan.” (Opettaja C)

Ajankäyttäminen, soittotunnin jakaminen ja vapaan säestyksen kokeminen vieraana ja ylimääräisenä kaiken muun opetuksen keskellä on osoittautunut suurimmaksi kynnykseksi monelle opettajalle. Opettaja C kertoo myös myöhemmistä kokemuksistaan:

> ”Pikkuhiljaa niille opettajille jotka on oikeesti ruvennu tekemään näitä hommia on ehkä tullu semmonen ahaa-elämys, että itse asiassa se ei oo mitenkään ylimääräistä vaan päinvastoin semmosta, joka saattaa tehostaa sitä oppimista koska ne asiat oikeesti ymmärretään. Lopulta niihin menee tosi paljon vähemmän aikaa.” (Opettaja C)

Suurin osa pianonsoitonopettajista näki muutoksen työmäärän lisääntymisenä eikä työnkuvan muuttumisena. Opettaja C:n mukaan koulutustapahtumat luotiin ylipäätään kulttuurista muutosta ja opettajia varten. OPS2002 sisällöt tulivat paljolti sen kautta, kun tajuttiin, että todella moni nuori opiskelee pianonsoittoa oman aikansa, eikä osaa tehdä myöhemmin instrumentin kanssa juuri mitään. Opettaja C kertoo, että tilastollisesti tutkitut luvut pianonsoittajien aktiivisesta harrastajamäärästä verrattuna musiikkiopiston jälkeen soittoharrastusta jatkavien suhteen ovat ”jäätävät”. Opetussuunnitelman muutoksella on siis tähdätty elinikäiseen musiikinharrastamiseen. Opettaja C kuvailee musiikkiopiston tavoitetta elinikäisen musiikkisuhteen syntymiseen ja vapaan säestyksen mukaan ottamiseen OPS2002:seen:

> ”Ruvettiin miettimään et mikä auttais sitä elinikäistä harrastamista pianonsoitossa, niin sitä kautta ehkä tää koko vapsi juttu tuli. Et ehkä että osais säestää paljon onnea vaan vois olla yks tavoite. Että ehkä elinikäinen harrastaminen vaatii vähän erilaisia taitoja kun mihin nyt keskitytään.” (Opettaja C)

Opettaja C:n mukaan musiikkiopisto on keskittynyt aikaisemmin korostuneesti huippumuusikoiden seulontaan. Seulonnan ulkopuolelle jääneiden osalta toivotaan, että he saavat musiikkiopisto-opiskelun aikana mahdollisimman paljon oppia ja mahdollisuuden itsenäiseen opiskeluun ja että he kävisivät tulevaisuudessa konserteissa. Nykyään musiikkiopisto fokusoi elinikäisen musiikin harrastamisen enemmän, ja

ammattiopintoihin jatkamiseen tähtäävä opiskelukin toteutuu paremmin kaikkien opiskelijoiden osalta.

Opettaja C kertoo, että opettajiin ja opettajien saamaan korkeaan koulutukseen luotetaan Suomessa hyvin paljon. Sen vuoksi opettajilla on suuri määrä valtaa ja vapautta toteuttaa ammattiaan. Opettaja C:n kokemusten mukaan valtakunnallisissa koulutustilaisuuksissa ja omalla työpaikalla on havaittavissa molempia ääripäitä opetussuunnitelman muutoksen vaikutuksesta. Oman työpaikkansa sisällä hän näkee muutoksen vahvasti kollegiaalisen yhteistyön ilmenemisenä. Muiden instrumenttien opettajat ovat pyytäneet Opettaja C:n oppilaita säestystehtäviin opiston sisällä.

Hänen mukaansa vapaan säestyksen oppilaslähtöisyydellä ratsastetaan usein, ja että oppilaslähtöisyys-näkökulmaa ei ole mietitty tai artikuloitu riittävän tarkasti. Pidemmälläkin olevien vapaan säestyksen oppilaiden kanssakin monesti tehdään kiireellä tasosuoritusta valmistelevaa pakollista ohjelmistoa, eikä oppilaslähtöisyys useinkaan pääse toteutumaan. Vapaa säestys ja sen tuomat arvot ovat positiivisesti virittyneitä. Todellisuudessa käy usein niin, että säestetään opettajan antamia kappaleita opettajan antamilla soinnulla, jolloin pelkkä ohjelmisto itsessään ei tee opetuksesta välttämättä oppilaslähtöistä. Opetus voi olla hyvinkin opettajakeskeistä. Vapaa säestys ei näin ollen ole automaattinen tae oppilaslähtöisyyden toteutumiselle. Opettajien tulisi miettiä erikseen, mitä oppilaslähtöisyys on ja miten sitä toteutetaan käytännössä.

Myös Opettaja D koki OPS2002 muutoksen hyvin myönteisenä. Hänen mielestään juuri opetussuunnitelman tarkoitusperäiselle musisoinnille on hyvin paljon tarvetta, ja käytännön musisoinnin taidot nousevat luontevaksi osaksi opetusta. Hänen mukaansa keskustelu asiasta on ollut näkyvästi esillä yli kymmenen vuoden ajan, ainakin Pianopedagogien vuosittaisissa seminaareissa. Hänen mukaansa myös alkuajan kritiikki on selvästi vähentynyt. Uusi muutos on saanut hänet innostumaan ja opiskelemaan vapaata säestystä enemmän. Hänen mielestään OPS2002 arvot ja tavoitteet voivat toteutua hyvin pianonsoitonopettajan työssä. Klassisen ohjelmiston ohella vapaan säestyksen kautta voi päästä vieläkin lähemmäksi oppilaan omia henkilökohtaisia taipumuksia, luovuutta ja musiikillisia kehitysmahdollisuuksia.

Opettaja B kertoi havainneensa yhteiskunnallisia muutoksia ainakin kuvaamataiteessa, ruokakulttuurissa, teatterissa sekä myös koulumaailmassa. Hänen mukaansa lapsille annetaan nykypäivänä enemmän mahdollisuuksia ajatella itse ja olla aktiivisena, keskustelevana oppijana. Myös Opettaja D:n mielestä muuttuva kulttuuri näkyy muilla opetuksen aloilla.

4.3 Vapaa säestys musiikkioppilaitoksissa

Musiikkiopistossa jossa Opettaja A työskentelee, panostetaan suuresti yhteissoittoon. Puhallin- ja jousiorkesterit ovat toimineet hienosti, mutta pianistit ovat jääneet paljosta paitsi esimerkiksi tilaratkaisuiden vuoksi. Yhteistyötä harjoitetaan musiikkiluokkien ja musiikkiopiston välillä, sekä myös teatterin ja nuorisoteatterin kanssa.

Opettaja B:n mielestä vapaa säestys on vakiinnuttanut asemansa oppilaitosjärjestelmässä, ja aine on valtakunnallisesti esillä. Hänen ajattelee, että vapaa säestys tulee kasvamaan lähitulevaisuudessa musiikkiopistoissa riippuen siitä, onko päteviä opettajia tarjolla. Hän on opettanut omassa opistossaan klassisen pianon ohella myös vapaata säestystä sivuaineisille soittajille ja myös muutamille pääaineisille. Sivuaineiset opiskelijat ovat usein pianisteja, sellistejä, viulisteja ja laulajia. Pianistien kohdalla pääaineiset opiskelijat olivat useimmiten suorittaneet perustason toisella opettajalla ja halusivat sitten jatkaa opiskelua vapaan säestyksen parissa. Opettaja B kehuu oman opistonsa joustavuutta opiskelijoiden suhteen.

Opettaja C:n mukaan musiikin teorian integroiminen näyttää hyvältä paperilla, mutta käsitteet eivät todellisuudessa yhdisty usein tekemiseen, ja oppilas kokee usein teoreettiset käsitteet edelleenkin irrallisena. Musiikin perusteiden opettajan työmetodeilla ja omalla aktiivisuudella on suuri merkitys. Opettaja C:n mielestä oppilaslähtöisyydelle, yhteismusisoinnille ja musiikkimaailman avartumiselle on potentiaali, kunhan pidetään mielessä, että mikään ei tule automaationa. Hän kertoo, että vapaa säestys on kuin vastahegemoninen voima täydentäen ja esiin ottaen muita puuttuvia osioita. Se on kuitenkin usein sisällöltään, opistosta ja opettajasta riippuen hyvin erilaista. Vaarana on edelleen opetuksen opettajalähtöisyys. Vapaa säestys ei lisäksi ole vieläkään vapaa

käsityksistä musiikkiopiston ”jämäaineena tai kaatopaikkana”. Käytännön tasolla tämä tarkoittaa sitä, että vapaaseen säestykseen siirretään usein oppilaita, jotka ovat opiskelleet klassista pianoa ja joilla ei ole enää motivaatiota harjoitteluun. Pianonsoiton lopettamisen uhalla kokeillaan viimeisenä keinona siirtää oppilas vapaaseen säestykseen. Joukossa on tietenkin paljon myös sellaisia edistyneitä oppilaita, joita kiinnostavat hyvin monet asiat ja jotka haluavat mahdollisimman monipuolisesti laajentaa osaamistaan esimerkiksi ottamalla vapaan säestyksen sivuaineeksi.

Opettaja C:n mukaan oppilasvaihdokset vapaaseen säestykseen eivät lähtökohtaisesti tule sitä kautta, että oppilaat olisivat erityisen hyviä vapaassa säestyksessä, vaan enemmänkin sitä kautta, että klassisen musiikin opiskelun parissa edistymistä ei ole tullut toivottuun tapaan. Vaihdoksen jälkeen on paljolti opettajan vastuulla, miten oppilas vapaassa säestyksessä edistyy. Kokemukset soitinten vaihtajista hänellä ovat enimmäkseen positiivisia, vaikka hänen mukaansa työmaa on suuri. Monet vapaaseen säestykseen vaihtaneet oppilaat eivät ole soittaneet pianoa aikaisemmin. Tällöin pianonsoitto aloitetaan nollapisteestä. Oppilaiden motivaatio voi olla korkea, mutta kiinnikurottavaa toisiin oppilaisiin nähden voi olla todella paljon. Opettaja C:llä on ollut oppilaita, jotka ovat aluksi aloittaneet vapaan säestyksen sivuaineena, vaihtaneet sen pääaineeksi ja päätyneet lopulta Sibelius-Akatemiaan. Vastapainona on ollut oppilaita, jotka ovat käyneet vuoden pari tunneilla ja sitten lopettavat kokonaan musiikkiopiston. Instrumentinvaihtajien ikä sijoittuu arviolta kahdeksasluokkalaisten tietämille.

Opettaja C:n mukaan vapaan säestyksen arvostus musiikkiopiston oppiaineena ei vieläkään ole paikallaan ja ymmärrettävästi myös sen takia, että opettajat eivät välttämättä itsekään aina tiedä mitä aine pitää sisällään ja mitä arvostaa. Opettaja C:n mukaan Vapaa säestys ry:n kokoukset voisivat olla oiva kanava uusien ovien avaamiseen ja asioiden ulospäinsuuntaamiseen. Hän arvelee, että vapaa säestys on vakiinnuttanut jo asemansa musiikkiopistoissa. Samalla Opettaja C epäilee, että aine on kuitenkin sen verran uusi ja monenlaisia ajatuksia herättävä, että rahansäästötilanteessa vapaasta säestyksestä tullaan leikkaamaan. Ainetta ei välttämättä nähdä vielä yhtä tärkeänä verrattuna muihin aineisiin. Vapaa säestys on uusi ja epämääräinen, eikä se tuota huippumuusikoita. Kun aine ei ole kilpailusuorittamiseen tähtäävää, sillä on hankalaa mitata tuloksia.

> ”Jos ne tulokset on se, että ihmisillä on hyvä musiikkisuhde – toivottavasti – ja ne tekee musiikkia mielellään ja oma-aloitteisesti yhdessä muiden kanssa, niin se on musta hirveen tärkee tavoite. Mut siinä vaiheessa kun tehdään sitä toimintakertomusta, niin sinne on paljon helpompi laittaa että voitti pianokilpailun kun että soitti hyvällä mielellä kotona joululauluja.” (Opettaja C)

Opettaja C näkee vapaan säestyksen paljolti myös tukiaineena. Hänen opistossaan vapaata säestystä suositellaan muiden instrumentin oppilaille sivuaineeksi, koska aineen opiskelu muiden instrumentin opiskelijoille on järkevämpää ja käytännöllisempää kuin klassisen pianon opiskelu. Vapaa säestys tarjoaa tehokkaalla tavalla perustaitoja pianonsoitosta, sen ymmärtämisestä ja käyttömahdollisuuksista.

Opettaja D kokee myös, että vapaa säestyksen vakiintuminen oppilaitosjärjestelmäämme on selkeästi havaittavissa. Hän kokee, että länsimainen taidemusiikki ja klassisen musiikin perinnön opettaminen on tärkeimmässä asemassa, mutta höystettynä ajatuksella, että kaikista musiikin tyylilajeista voi oppia. Hänen mukaansa oppilas voi oivaltaa harjoittelun tärkeän taidon myös muun genren kuin barokkimenuettien ja wieniläisklassisen sonatiinien kautta.

4.4 Työskentelytavat, metodit ja opetusmateriaali

Opettaja A alkaa opettamaan vapaan säestyksen alkeita heti oppilaan ensimmäisenä opiskeluvuotena. Helpommillaan se on esimerkiksi Kanoottilaulun säestämistä kvintillä kahdessa eri oktaavissa, joka sekin tuottaa pienelle lapselle onnistumisen iloa. Opettaja B kertoo, ettei hän pidä systemaattisesti kirjaa tuntien suunnittelemisesta. Tuntien jakaminen klassisen ohjelmiston ja vapaan säestyksen kesken on aina oppilaskohtaista kunkin oppilaan edistymisen ja opiskeluvaiheen mukaan. Tietty joustavuus täytyy säilyttää tuntien jakamisessa, ja usein on vaikeaa ennakoida oppilaan tekemää työtä edeltävän tunnin jälkeen. Päätös tunnin ajankäytöstä tapahtuu jouhevasti tunnin aikana. Hän kokee, että tunnin jakaminen ja ajankäyttäminen ovat haaste, mutta ne eivät ole mikään ongelma. Perusohjelmistoa pitäisi tuntea, mutta lastenlauluissa on myös paljon

työsarkaa. Kyse on enemmänkin asenteesta. Hänen työpaikallaan asiat ovat todella hyvin, sillä kollegoilta voi milloin tahansa kysyä apua missä tahansa asiassa.

Opettaja A kertoo, että opetussuunnitelman muutoksen alkuvaiheen jälkeen materiaalin saaminen oli aluksi vaikeaa. Hän sai ensimmäiset materiaalinsa Carita Holmströmin 1990-luvun koulutuksista. Ennen Vivo 1 -pianokoulun ilmestymistä Opettaja A selaili monia laulukirjoja läpi etsien niistä kaikki kahdella tai kolmella perusteholla säestettävät kappaleet. Sen jälkeen hän kirjoitti kappaleet nuoteiksi ja tulosti jokaisen kappaleen useammassa sävellajissa. Hän on lisäksi tehnyt sovituksia oppilaille myös toisen instrumentin tai laulajan kanssa soitettavaksi sekä neli- tai useampikätiseksi versioksi. Hän kertoo, että kaikkeen tähän menee aikaa, mutta samalla oppii itsekin lisää koko ajan, mikä pitää yllä työn mielenkiintoa. Avartuminen antaa paljon mahdollisuuksia, mutta lisää myös työn määrää. Opettajan omasta aktiivisuudesta on kiinni, kuinka paljon oppilas hyötyy vapaasta säestyksestä ja opetussuunnitelmauudistuksesta. Hän ei itse kuuntele paljon musiikkia, mutta lapsilta ja nuorilta oppii paljon uudesta ohjelmistosta. Toivelaulukirjoista Opettaja A kirjoitti aluksi melodiat ja sointumerkit käsin, minkä jälkeen lisäsi muutaman tahdin säestyskomppia, josta oppilaan tuli itse jatkaa.

Kaikki haastateltavat opettajat käyttävät Vivo -pianosarjaa apunaan opetuksen runkona. Opettaja A täsmentää, että sarjassa on myös loistavat vapaan säestyksen -osuudet sekä toimivat improvisaatioharjoitukset. Vivo -sarjan lisäksi opettajat kertoivat käyttävänsä vaihtelevasti muun muassa seuraavaa materiaalia:

Suuret Toivelaulukirjat
Mauri Kunnaksen Koiramäen laulukirja
Seikkailijan laulukirja
Vauvojen laulun aika
Jos sull´lysti on
Tammen Kultainen laulukirja
Kultainen laulukirja
Adult Piano Method 1
Pianohitit 1 ja 2
Pianohitit poppia & balladeja
Suuri komppikirja
Iisit biisit 1 ja 2
Pianovapari

Piano soikoon
Syke
Vapaasti pianolla
Suuret pop toivelaulukirjat
Seppo Hovin Vapaa säestys
Bruksklaver
Peruskoulujen musiikkikirjat ja lastenlaulukokoelmat

Spotify-musiikkisovellus sekä Youtube.com mainitaan hyvinä lähteinä musiikin kuunteluun internetissä. Opettaja A mainitsee käyttävänsä apuna myös kortteja. Oppilas valitsee sokkona kortin ja säestää sitten opettajan soittamaa melodiaa, tai lauluarvoituskortteja, jotka tulee laittaa järjestykseen tuttujen laulujen fragmenteista.

Kaikkien haastateltavien mielestä materiaalia on nykyään riittävästi saatavilla. Monen mielestä sitä ei kuitenkaan ole koskaan liikaa, ja lisäoppi ja mukavat käytännön vihjeet ovat aina tervetulleita. Ainoastaan Opettaja D:n mielestä materiaalia on jo niin paljon, että uutta materiaalia ei tarvitse julkaista. Hänen mukaansa internetissä on paljon materiaalia, ja oppilaatkin ovat usein valveutuneita hankkimaan itse mieleisiä kappaleita. Opettaja B mainitsee, että materiaalia on joskus hankala löytää, joskin hän tiedostaa, että monet asiat ovat opettajan omasta aktiivisuudesta kiinni. Hänen mielestään on hyvä, että opettaja joutuu näkemään vaivaa uuden materiaalin hankkimisessa ja opettelemisessa. Se on osa opettajan omaa kasvua ja kehitystä. Lisäksi hän toivoo, että vapaan säestyksen materiaalin esimerkit voisivat olla joskus tarkemmin kirjoitettuja. Toisaalta hän pohtii, että kompeissakaan ei ole koskaan absoluuttista totuutta, ja vapaassa säestyksessä useimmat asiat voidaan esittää hyvin monella tavalla – kuten suullisen perinnön kautta tai henkilökohtaisen oppimisen tuloksena.

Eniten opetussuunnitelmien muutos vaikutti Opettaja B:n mukaan säveltämisen opettamiseen. Hän tekee oppilaittensa kanssa säännöllisesti sävellyksiä ja hän on pitänyt omalla opistollaan sekä valtakunnallisessa pianoseminaarissa luentoja aiheesta. Aikaisemmin hän oli tehnyt sävellyksiä lähinnä pienimpien lukutaidottomien oppilaiden kanssa. Hän kertoo opetussuunnitelman muutoksen- ja jatkokouluttautumisen jälkeen säveltämisen tulleen entistä helpommaksi. Säveltäminen on oppilaille hyvin tärkeä asia ja mieluisa osa soittotuntia. Pianoseminaariluennon yhteydessä Opettaja B huomasi, että yllättävän moni muukin opettaja tekee samankaltaista sävellystyötä oppilaittensa kanssa.

Opettaja B kertoo opiston sisällä tapahtuneista opettajanvaihdoskokeiluista. Opettajavaihtoja kokeiltiin lähinnä tapauksissa, joissa oppilaalla on joku musisoimisen osa-alueen vaikeus tai heikkous. Siihen koitetaan löytää uusia näkökulmia opettajavaihdoksen kautta. Hän kuvailee projektia Prima vista -opetuksen näkökulmasta:

> ”Yks oppilas, joka on mulla ollu jo varmaan 9 vuotta jolla on prima vista on ollu se on ollu niinku menisit kaasukammioon. Viimenenki valo silmissä pakenee. Nyt se osaa lukee prima vistaa, se kävi toisella opettajalla pari vuotta harvoin mutta hyvin säännöllisesti kuitenkin, ja se jotenkin vapautui, se ei hermostu enää niin paljon ja sillä on itsevarmuutta ja ihan eri tavalla havaitsee sitä musiikkia. Se teki Pt.3:sen nyt.” (Opettaja B)

Vapaan säestyksen opettamisessa Opettaja B kokee haasteelliseksi ohjelmiston hallitsemisen. Oppilaalle tunnilla soitettavien esimerkkien täytyy olla johdonmukaisia, säännöllisiä ja oppilaan sovellettavissa. Lisäksi Opettaja B koittaa kaikin tavoin päästä irti ”väärän äänen” -termistä sävellystä tehtäessä ja vapaata säestystä soitettaessa. Hän usein kehottaa käyttämään sanan ”väärä ääni” asemesta sanaa ”erilainen ääni”, ja kokeilemaan kahdella eri versiolla haluttua kohtaa. Usein niin sanottu ”väärä ääni” saattaa oppilaankin korvissa osoittautua pienen testailun jälkeen ”oikeaksi” ääneksi.

Opettaja B on musiikkimaultaan kaikkiruokainen, mutta OPS2002 uudistuksen myötä avartumista on tapahtunut etenkin pop-musiikin osalta. Uudet löydökset tulevat useimmiten oppilaiden omina ehdotuksina. Vapaan säestyksen ja klassisen musiikin yhdistämismetodeina Opettaja B on kokeillut sointufunktioharjoittelua, joissa puretaan osion sointufunktiot ja harmoniat elementeiksi, joita työstetään. Lisäksi hän on kokeillut asteikoilla improvisoimista. Opettaja D puolestaan kertoo, että uudistus ei ole hänen monipuolisen taustansa vuoksi vaikuttanut häneen merkittävästi vaan hän on aina pitänyt vapaata säestystä luontevana osana pianistin taitoja. Uutena lähestymistapana hän on löytänyt klassisen musiikin ja vapaan säestyksen yhtäläisyydet. Hänen mielestään vapaa säestys voi auttaa klassisen musiikin ohjelmiston opiskelua ja klassisen ohjelmiston opiskelu voi auttaa vapaan säestyksen ohjelmiston opiskelua.

Omassa työssään Opettaja B haluaisi kehittää omaa kärsivällisyyttään. Tämä liittyy tässä yhteydessä lasten ja nuorten oppimisvaikeuksiin ja häiriökäyttäytymiseen. Hän toivoisi, että oppilaitokset järjestäisivät koulutuksen, jossa pianonsoitonopettajillekin tarjottaisiin toimintamalleja ja työkaluja erilaisiin tilanteisiin kaikenlaisten oppijoiden parissa.

Opettaja ei voi eikä saa diagnosoida oppilasta, mutta usein vanhempien kanssa kommunikoiminen voi olla haasteellista ja opettaja voi olla ”kuin yksin pimeässä huoneessa ulospääsyä etsien.” Lisäksi hän toivoo, että lasten kanssa aloitettaisiin vapaan säestyksen ohjelmiston soittaminen hyvin varhaisessa vaiheessa eikä opiskeltaisi pelkästään kadenssisointujen komppaamista.

Opettaja A vertaa soittotunteja saksalaiseen musiikkioppilaitostoimintaan ja kertoo, että Suomessa on todella paljon aikaa yksittäiselle oppilaalle, tällöin opetuksesta on mahdollista luoda oppilaslähtöistä. Myös yhteismusisointiin on enemmän aikaa. Opettaja A onkin panostanut enemmän yhteismusisointiin ja käyttänyt siihen enemmän aikaa. Hän toivoisi musiikkiopistolta lisää resursseja suurempien ryhmien vapaan säestyksen opettamiseen. Hän kokee, että yhteismusisointi on tärkeämpää kuin pelkästään opettajan kanssa soittaminen. Yhteismusisointi on useimmiten hauskaa ja positiivisten kokemusten kautta oppilaatkin jaksavat harjoitella paremmin. Hänen mielestään opettajien päätehtävä on tarjota mahdollisuus elämänikäiselle, iloa tuottavalle harrastukselle. Myös Opettaja B panostaa paljon yhteissoittoon. Lisäksi hän toivoo, että sävellystyötä voisi tehdä muidenkin instrumentin soittajien kanssa yhdessä. Hyvien ystävien välinen soittoharrastus ja sävellystyö tuottavat erittäin luovia ja monipuolisia tuloksia.

> ”I have a dream. Jos mä saisin päättää miten mä voin mun tunnit pitää, niin mä ottaisin muutaman oppilaan joilla ei oo jarruja ja voisin istuu niiden kanssa kaks kolme tuntia tekemässä siis sillä ei oo MITÄÄN väliä kuin kauan niiden kans harjoittellaan. Koska se on niin, se on niin rikastuttavaa.” (Opettaja B)

Opettaja B on pitänyt opistollaan vuosittain sävellyskurssia. Hänen omat oppilaansa ovat soittaneet omissa tasosuorituksissaan omia kappaleitaan, ja myös osa muista opiskelijoista on halunnut jopa soittaa toisen oppilaan sävellyksiä. Opettaja B kuvailee myös, miten oppilas pystyy oman säveltämisen kautta toteuttamaan vaivattomasti sellaista harmoniamaailmaa ja teknistä osaamista, joka olisi perinteisestä nuottikuvasta opeteltuna hyvin suuren työn takana.

4.5 Lisäkoulutus

Opettaja A kertoo saaneensa kahden musiikkiopiston yhteistyöllä toteutetusta vapaan säestyksen kurssista käytännön vinkkejä. Myös luennot improvisoinnin käyttämisestä opetuksessa ovat olleet hänen mielestään antoisia. Viiden eri luennoitsijan luennoille osallistumisen lisäksi hän on osallistunut kesäkurssille. Hän kertoo, että jatkokouluttautuminen olisi mukavaa ja hyödyllistä jatkossakin. Mitä enemmän vapaasta säestyksestä oppii, sitä paremmin sitä voi myös opettaa. Myös Opettaja D sai ensimmäisen jatkokoulutuksensa omassa musiikkiopistossaan, ja myöhemmin hänellä oli mahdollisuus opiskella Sibelius-Akatemiassa vapaan säestyksen kurssi. Opettaja D on kiinnostunut itsensä ja pedagogisten taitojen kehittämisestä. Hänen omalla työpaikallaan myös kollegat ovat olleet aktiivisia ammattitaitonsa kehittämisessä.

Myös Opettaja B innostui omassa opistossaan järjestetystä vapaan säestyksen kurssista. Sen myötä hän hakeutui jatkokoulutukseen Stadia Ammattikorkeakouluun Helsingissä (nykyisin Metropolia Ammattikorkeakoulu). Siellä oli mahdollisuus kouluttautua puolitoistavuotta kestäneellä vapaan säestyksen linjalla. Osallistujia oli silloin vain ”kourallinen”, ja pian tämän jälkeen vapaan säestyksen linja lakkautettiinkin. Tämän koulutuksen jälkeen hänen rohkeutensa muun muassa sävellyksen opettamiseen aukesi ja ennakkoluulot katosivat. Opettaja B on halunnut vapaan säestyksen koulutusta jo 15-vuotiaasta lähtien, mutta hänen aikaisemmissa opinnoissaan ei ole ollut mahdollisuutta valita tätä ainetta. Opettaja B haluaa kouluttautua jatkossakin, jotta voisi paremmin opettaa pääaineisia vapaan säestyksen opiskelijoita. Lisäksi hän toivoo, että opiston kautta järjestettäisiin lisäkoulutusta erityistä huomiota tarvitsevien oppilaiden opettamiseen sekä nuotinnusohjelmakoulutusta.

Opettaja C on ollut aktiivisesti järjestämässä ja pitämässä vapaan säestyksen lisäkoulutusta yli kymmenen vuoden ajan. Vuonna 2002 heti OPS2002:sen jälkeen tuli piano-opettajilta suuri hätähuuto opetussuunnitelman muutosta koskevista asioista. Hän kertoo, että vastaanotto oli paikoin dramaattinen ja pakokauhuinen, tavalla kuten ”nytkö meidän kaikkien pitää ruveta sit sitä rokkia opettamaan?” Samaan aikaan perustettiin Vapaan säestyksen opettajat ry. joka ryhtyi järjestämään koulutuksia. Opettaja C uskoo, että tuolloin rahaa koulutuksen järjestämiseen saattoi olla enemmän kuin mitä siihen olisi nyt. Olisikin ollut kohtuuton vaatimus muuttaa opettajien työnkuvaa ja pyytää ihmisiä

tekemään jotain, mitä he eivät ole koskaan opiskelleet tarjoamatta siihen minkäänlaista jatkokoulutusta. Lisäkoulutusviikonloput tilattiin usein isompiin kasvukeskuksiin, jonne tuli opettajia myös lähiseudun musiikkiopistoista. Viikonloppukoulutusten lisäksi Opettaja C kävi yhdessä musiikkiopistossa kahden vuoden ajan pitämässä yhden päivän koulutuksia. Kyselyitä koulutuksille tulee edelleen, mikä on selvä osoitus mielenkiinnosta asiaa kohtaan. Koulutuspyyntöjen luonne on vuosien varrella muuttunut. Aikaisemmin Opettaja C kuvaa koulutuspyyntöjen olleen ”mayday-mayday”-tyyppisiä ja nykyään enemmänkin ”kuulimme että sinulla on uutta materiaalia, haluaisitko tulla tänne meille kertomaan siitä?”-tyyppistä.

Opettaja C:llä on paljon mukavia muistoja koulutustilaisuuksista. Innostuneita opettajia on tullut paljon vastaan, ja osa heistä on ollut mukana testaamassa ja tekemässä pianokoulumateriaalia. Koulutuksista löytyi paljon opettajia, jotka ovat olleet kiinnostuneita näistä asioista aina. Yksi opettaja kertoi hänelle:

> "Nyt mä saan oikein tehä sitä luvan kanssa, ettei tarvii enää piilotella!”

Moni opettajista on kokenut aikaisemmin, että OPS2002:den myötä uudistuneet työskentelytavat ovat jo tuntuneet aikaisemmin mielekkäiltä. Uskallus niiden toteuttamiseen on vain puuttunut. Innokkaan vastaanoton ohella on vastaan tullut myös jonkin verran kielteistä vastaanottoa. Opettaja C on lähes jokaisessa koulutuspaikassaan tavannut sellaisia opettajia, joita asia pelottaa, ei kiinnosta tai opettaja vastustaa siitä syystä, että on pärjännyt aikaisemmilla työmenetelmilläkin.

Alkuvuosina koulutuksissa oli paljon keskustelua dogmaattisista asioista koskien lähinnä kadenssisoitantaa ja niiden toteuttamistapaa. Kadenssisoittaminen on olennainen osa oppilaiden tekemiä tasosuorituksia ja kiistaa syntyi kadenssisoiton eri asemien käytöstä, sekä erilaisten intervallien käyttämisestä säestyksissä. Myös näitä asioita pyrittiin avaamaan koulutustilaisuuksissa. Muutoksena lisäkoulutuksen jälkeen Opettaja C on huomannut, että osa opettajista on alkanut käydä aktiivisesti vapaan säestyksen opettajien kokouksissa ja valtakunnallisissa seminaareissa. Palautetta koulutustilaisuuksista kerättiin järjestelmällisesti, ja se oli enimmäkseen positiivista. Koulutustilaisuudet

koettiin valtakunnallisesti avartaviksi. Opettaja C kokee myös yhdeksi palautteenannonmuodoksi sen, että hänet on pyydetty samaan paikkaan useasti kouluttamaan. Myös negatiivista palautetta koulutustilaisuuksista on kertynyt. Yksi rehellisen suora palaute kuului:

> ”Minä en ole tätä koskaan tehnyt, enkä tule koskaan tekemään. Piste.”

Jatkokoulutustilaisuuksissa oli paljon näytelmätyyppisiä työpajoja, joissa opettajat pääsivät opettamaan toisiaan ja näyttelemään myös oppilaan roolia. Tarinaimprovisaatiot, kolmen soinnun säestyskappaleet ja variaatiot olivat myös esillä. Paikoitellen opettajat innostuivat ylittämään itsensä ja tekemään ylimääräisiä osuuksia harjoituksiin. Koulutukset olivat Opettaja C:n mukaan usein pitkälti yhdessä leikkimistä.

Palautteesta kävi myös ilmi, että opettajat olisivat halunneet vastaavantyyppisen koulutuksen säännölliseksi. Opettaja C:n mukaan koulutukset ovat olleet enemmänkin ”aivojen naksauttamista” ja pyrkimystä lähestyä pianonsoittoa uusista näkökulmista. Jos koulutustilaisuuksia järjestetään samassa paikassa useampi, voidaan aihepiirejä syventää ja laajentaa. Pitempikestoisissa koulutuksissa on päästy vanhempien oppilaiden kanssa toimimiseen. Käsittelyssä ovat olleet muun muassa modaaliset improvisaatiotehtävät ja erityyliset säestykset ja kompit. Koulutuksissa käytetty materiaali on ollut paljolti kouluttajien itsetekemää ja parhaat harjoitukset ovat päätyneet myöhemmin pianokoulujen osaksi.

4.6 Tulevaisuudennäkymät

Opettaja A uskoo, että tulevaisuudessa soitonopettaja joutuu entistä enemmän kilpailemaan lasten ja nuorten vapaa-ajan käytöstä. Harrastusmahdollisuuksia on enemmän, ja useissa harrastuksissa tavoitteet ovat niin korkealla, ettei muille harrastuksille jää aikaa. Lisäksi tietokoneet ja älypuhelimet vievät runsain määrin lasten ja nuorten aikaa. Hän toivoo, että tulevaisuudessakin löytyy paljon lapsia ja nuoria, jotka ovat valmiita pitkäjänteiseen työskentelyyn. Hän toivoo myös jatkossakin viihtyvän

työssään ja kehittävän omaa opetustaan suuntaan, jossa jokaisella oppilaalla jäisi positiivinen kuva musiikinopiskelusta, kyky soittaa myös ilman nuotteja, valmius säestää, taito yhteismusisointiin, taito soittaa sitä musiikkia mistä itse eniten pitää, perustiedot klassisen musiikin tyylilajeista sekä elinikäisesti kestävä musiikkisuhde. Lisäksi hän toivoisi, että oppilailla olisi mahdollisuus jo koulupäivän aikana osallistua musiikkiopiston opintoihin.

Länsimaisen taidemusiikin arvostus Suomessa on Opettaja A:n mukaan vähentynyt paljon. Radiotarjontaa ja resitaalikonsertteja on huomattavasti aiempaa vähemmän. Konsertit ovat kuitenkin levittäytyneet konserttisalien ulkopuolelle suuremman kuulijajoukon ulottuville. Lisäksi orkestereiden taso on noussut merkittävästi, ja pääkaupunkiseudun ulkopuolellakin on mahdollista kuulla korkeatasoisia konsertteja. Internetin avulla voi kuunnella myös enemmän ja monipuolisempaa musiikkia kuin aikaisemmin. Musiikkiopistojen opetustarjonta on monipuolistunut paljon, ja konserteissa kuullaan klassisen musiikin lisäksi monen muun eri tyylin esityksiä. Tulevaisuudesta Opettaja A visioi, että länsimaisen taidemusiikin asema tulee todennäköisesti heikentymään vielä jonkin verran, mutta ei kuitenkaan lopullisesti häviä koskaan.

Opettaja B uskoo, että oppilaat tulevat olemaan tulevaisuudessa paljon osaavampia kuin nyt. Hän vertaa omaa sukupolveaan nykyiseen ja huomaa näinkin lyhyessä ajassa jo valtavan muutoksen. Hän uskoo, että opetuksen laatu paranee ja sen myötä tulee vuosi vuodelta yhä pätevämpiä muusikoita, jotka vastaavasti opettavat seuraavan muusikkojoukon itseään pätevämmäksi. Opettaja B:n mielestä länsimainen taidemusiikki on myös välttämätöntä eikä sitä saa heikentää. Opettajat B ja D toivovat, että soittotunnit olisivat tulevaisuudessa pitempiä.

Opettaja D uskoo, että vapaa säestys säilyttää vähintäänkin nykyisen osuutensa ja mahdollisesti myös lisääntyy musiikkiopistoissa. Hänen mukaansa entistä haastavampaa on saada oppilaat ja vanhemmat panostamaan erityisesti klassisen musiikin kuuntelemiseen. Kevyempää musiikkia kuulee joka puolella liiankin helposti, mutta esimerkiksi konserteissa ja oopperassa käymiselle ei tunnu riittävän tarpeeksi aikaa tai halua. Lähitulevaisuudessa mahdollinen opetussuunnitelman uudistus voisi koskea laajan oppimäärän ohjelmiston sisällön tarkastamista ja tasosuoritusten pohtimista.

Musiikkielämässä esimerkiksi Pekka Kuusiston ja Jukka Nykäsen kaltaisten musiikillisten monitaitureiden vaikutuksesta klassinen musiikki voi tulla helpommaksi laajalle yleisölle, ja Opettaja D toivoo, että tämän kaltainen kehitys jatkuu tulevaisuudessakin. Opettaja D toivoo myös hartaasti, että länsimainen taidemusiikki säilyttää asemansa opetuksen pääasiallisena runkona mahdollisimman pitkään. Hänen suuri visionsa onkin, että hän pystyisi välittämään oppilaillensa suuren kiinnostuksen ja mielenkiinnon klassista musiikkia kohtaan.

5 POHDINTA

Haastattelutuloksista käy välittömästi ilmi, että opetussuunnitelmien uudistuminen ei ole tässä haastatteluotoksessa aiheuttanut suurta ahdistusta ja hämmennystä. Yksi opettajista on itse ollut mukana opetussuunnitelmien uudistamisessa ja vapaan säestyksen jatkokouluttamisessa. Toinen on ollut aktiivinen kevyen musiikin parissa, vapaassa säestyksessä sekä säveltämisessä oppilaidensa kanssa jo ennen muutosta. Kolmas opettajista on kokenut vapaan säestyksen aina luonnollisena osana pianistin taitoja ja neljäs opettajista on alkuhämmennyksen jälkeen saanut itsensä tempautumaan mukaan vapaan säestyksen maailmaan. Tulokset ovat positiivisia myös sen vuoksi, että haastateltavien musiikkitaustat vahvasti edesauttavat muutoksen vastaanottamista. Kaikki haastateltavat näkivät OPS2002 muutoksen positiivisena ja opetusmaailmaa rikastuttavana asiana.

5.1 Tulokset

Tulosten selkeyttämiseksi pohdin saatuja tietoja tutkimuskysymysteni avulla.

1) Millaisia muutoksia vuoden 2002 opetussuunnitelman uudistuminen on tuonut pianonsoitonopettajan työhön?

Valtakunnallinen opetussuunnitelman uudistus on tuonut mukanaan jokaiseen oppilaitokseen uudet opetussuunnitelmat. Niiden myötä on otettu aikaisempaa paremmin huomioon oppilaiden kuuntelukasvatus, yhteismusisointi, kokonaisvaltainen kasvu, jatko-opintoihin valmentaminen, oppilaslähtöisyys, hyvän musiikkisuhteen syntyminen ja musiikin elinikäinen harrastaminen. Tämän tutkimuksen kannalta oleellisinta on, että myös vapaa säestys sai ensimmäistä kertaa valtakunnalliset tasosuoritusvaatimukset ja arvioinnin perusteet ja opetussuunnitelmaa laatinut työryhmä päätti vapaan säestyksen integroimisesta klassisen pianonsoiton alkeisiin. Oletukseksi asetettiin, että klassinen pianonsoitto ja vapaa säestys käyvät käsi kädessä korvakuulosoittamisen, improvisaation, musiikin elementtien kanssa leikkimisen ja säestämisen rinnalla. Opettajan työn kannalta katsottuna OPS2002:n jälkeen jokaisen pianonsoitonopettajan tulee opettaa vapaan säestyksen alkeet aloittelevalle oppilaalle Perustaso 1 ja 2 aikana. Lisäksi tulee ottaa huomioon yhteissoitto, kuuntelukasvatus, kokonaisvaltainen kasvu sekä oppilaslähtöisyyden toteutuminen. Kaiken tämän onnistuminen vaatii instrumenttiopettajalta uudenlaista suhtautumista työhönsä ja jatkuvaa reflektoivaa opetusmenetelmien uudistamista. Kyseessä ei ole vain Perustaso 2 -tasosuorituksessa suoritettavan kadenssisäestystehtävän opettaminen, vaan paljon suurempi kulttuurinen muutos, johon opettajien tulee reagoida.

2) Millaisia kokemuksia opettajilla on muutoksista?

Opetussuunnitelman muutos on pakottanut muuttamaan joidenkin opettajien omaa asennetta sekä omaan soittoon että opetukseen. Soitonopettajan työn avartuminen tulee nähdä oppilaan etuna, ja opettajan tulee nähdä vaivaa omien työmenetelmiensä kehittämiseen ja kyseenalaistamiseen. Mielestäni OPS2002 on kaikille opettajille suuri mahdollisuus ja samalla muistutus oman työn jatkuvaan reflektoimiseen. Pääpaino halutaan pitää selkeästi klassisessa musiikissa, mutta koetaan, että tunnilla on oppilaan kannalta tärkeää tehdä paljon muutakin. Kamarimusiikin ja muun yhteissoiton lisääntyminen sekä oppilaan oman aktiivisen toimijuuden korostamisen, luovuuden ruokkimisen, improvisoimisen ja säveltämisen mukaan tuleminen on herättänyt suurimmaksi osaksi myönteistä vastaanottoa.

Soittotunnin jakaminen, ajan käyttäminen ja vapaan säestyksen työtapojen ja siihen sisältyvien musiikkityylien kokeminen vieraana ovat herättäneet sen sijaan

negatiivisempia tuntemuksia opettajissa. Yleisesti tähän tutkimukseen osallistuneiden haastateltavien opettajien kokemuksissa ei tosin löytynyt lähes ollenkaan negatiivista suhtautumista vapaaseen säestykseen. Ainoastaan ajankäyttäminen, ohjelmiston hankkiminen ja uuden opettelu nähdään vaivan vuoksi haasteellisena. Haastateltavat opettajat näkivät nämäkin haasteet positiivisena itsensä kehittämisen mahdollisuuksina. Suurin osa jatkokoulutuksessa olleista pianonsoitonopettajista näkivät muutoksen lisääntyvänä työmääränä, eivätkä työnkuvan muuttumisena. Kokemukset ovat muuttuneet vuosien mittaa positiivisemmiksi kun on huomattu, että työmäärän lisääntyminen saattaa tuottaa tehokkaampia oppimistuloksia, kun oppilas ymmärtää opitun syvällisemmin. Panostettu työmäärä voi mahdollisesti korvaantua toisaalla olevan työmäärän pienenemisenä.

Opetussuunnitelman muutoksen vaikutuksista pianonsoitonopettajien työhön on valtakunnallisissa koulutustilaisuuksissa ja työpaikoilla havaittavissa molempia ääripäitä. Toisiin muutos on vaikuttanut todella paljon, toisiin ei juuri ollenkaan. Haastattelemieni opettajien kertomista negatiivisista kokemuksista useimmat olivat sellaisia, joihin he ovat törmänneet muiden opettajien kohdalla. Asenteet ”rokkimusiikin” tai ”popin” opettamisesta, huippumuusikon ”soundin” pilaamisesta, pelosta erilaisia musiikkityylejä kohtaan ja suorasta epätietoisuudesta vapaata säestystä kohtaan ovat hyvin monen soitonopettajan mielessä edelleen. Mielestäni näistä asenteista ja tottumuksista pääsee eroon kohtaamalla kaikki asiaan liittyvät pelot ja epätietoisuudet. Kokeilemalla ja positiivisella asenteella soitonopettaja voi löytää asioille uusia merkityksiä ja löytää yllättäviäkin puolia itsestään.

Vapaa säestys on vakiintunut jäädäkseen, mutta etsii kenties lopullista paikkaansa vielä musiikkiopistomaailmassa. Aineen arvostuksessa on vielä aukkoja, kenties johtuen aineen epämääräisyydestä ja moniulotteisuudesta. Lisäksi vapaan säestyksen oppilaslähtöisyydellä ratsastaminen on yleistä. Aineen työskentelytavat eivät automaationa takaa oppilaslähtöisyyden toteutumista, vaan opettajan on itse mietittävä mitä oppilaslähtöisyys on ja rakennettava työskentelytavat sen ympärille.

3) Mitä menetelmiä ja työskentelytapoja opettajat ovat kehittäneet muutoksen jälkeen?

Tarkkoja menetelmiä tämän tutkimuksen haastateltavat eivät juurikaan paljastaneet. Menetelmien kartoittaminen saattaisi vaatia tarkempia haastattelukysymyksiä tai kokonaan uuden tutkimuksen, jossa rajauksena olisivat menetelmät eikä niinkään yleiskatsaus opettajien kokemuksista. Yleisesti he kertoivat kuitenkin selvittäneensä vapaan säestyksen mahdollisuuksia, ja he olivat itse harjoitelleet ja opetelleet uusia työtapoja. Tällainen aktivoituminen on ollut yksi opetussuunnitelman uudistuksen tavoitteistakin. Työtavoista esiin nousivat ryhmäopetukseen panostaminen, sävellyksen ja improvisaation mukaan ottaminen opetukseen, klassisen musiikin ja vapaan säestyksen yhdistäminen sekä teorian ja vapaan säestyksen yhdistäminen. Myös musiikkiopiston sisäisiä opettajavaihdoskokeiluita on tehty. Uskoisin itse, että ryhmäopetuksessa ja integraatioissa voi olla tulevaisuudessa suuri potentiaali. Ryhmäoppimistilanteessa soitonoppilas on kiistatta aktiivisena osana toimintaa ja ryhmän tuki ja vertaisoppiminen on ainutlaatuista. Ryhmäopetuksesta voi löytyä myös aivan uusia motivaation tasoja oppilaalle. Teoria-aineiden ja klassisen musiikin integroiminen vapaaseen säestykseen on myös yksi suuri mahdollisuus. Tutkimuksessa selvisi, että teoria-aineiden yhdistäminen voi olla hyvin haastavaa, ja monet asiat voivat jäävät helposti oppilaalle irtonaisiksi. Klassisen musiikin yhdistämisessä perusohjelmistosta voidaan riisua tai sovittaa uudenlaisia vapaan säestyksen harjoituksia tai jopa tehdä uusia kappaleitakin. Sävelletyn kappaleen materiaalista voidaan luoda uusia elementtejä ja leikitellä niillä. Tällainen työskentely integroi harjoittelun, omaksumisen, leikin, luovan työskentelyn, oivalluksen ja usein myös hauskanpidon.

4) Millainen on nykyinen opetusmateriaalitilanne?

Tutkimuksessa selvisi, että nykyinen opetusmateriaalitilanne on hyvä. Materiaalia on hyvin runsaasti tarjolla tavallisissa pianokouluissa, ja internetissä on valtava määrä materiaalia. Alkeismateriaalia on helppo tehdä myös itse. Internet-materiaalin etsiminen ja nuottimateriaalin tekeminen vaativat tietenkin opettajalta asiaan perehtymistä sekä lisätyötä. Vanhemmat oppilaat ovat itse usein hyvin aloitteellisia mielimusiikkinsa materiaalihankinnoissa. Osa opettajista tekee myös vapaan säestyksen kappaleista sovituksia muillekin soittimille tai pianolle neli- tai useampikätisiä versioita.

Yleisimmäksi opettajien käytössä olevaksi pianokouluksi tässä tutkimuksessa osoittautui selkeästi Vivo -pianokoulu. Kaikki tutkimuksessa haastateltavana olleet opettajat

käyttivät Vivo -sarjaa opetuksen runkona. Sarjassa on hienolla tavalla yhdistetty klassisen musiikin ohjelmisto, vapaa säestys ja improvisointi. Muista vapaata säestystä sisältävistä pianokouluista yleisimmin käytössä olivat *Syke, Pianovapari ja Piano soikoon*. Laulukirjoista yleisimmin käytössä ovat *Suuri Toivelaulukirja-sarja, Kultainen laulukirja ja pop-toivelaulukokoelmat.* Lisämateriaalia ei haastateltavien mielestä ole koskaan liikaa, ja ainakin tarkemmin kirjoitettua esimerkkimateriaalia vapaasta säestyksestä kaivataan. Omasta mielestäni tarvittaisiin suoraan musiikkiopiston käyttötarkoitukseen suunnattua vapaan säestyksen materiaalia, joka etenisi alkeiden hyvistä aloituskappaleista ja harjoituksista pitkälle olevien pääaineisten vapaan säestyksen opiskelijoiden tarpeita varten. Tällaista materiaalia on kyllä paljon esillä eri kirjasarjoissa hajautettuna ja Remeksen (2008) opinnäytteen kaltaisia oppaita on jo olemassa, mutta mielestäni tarvetta olisi vielä uudelle kustannetulle selkeälle peruskäyttöoppaalle, jonka runkoon on helppo rakentaa kaikki musiikkiopiston vapaan säestyksen tasot.

5) Mikä on lisäkouluttautumisen tarve?

Tutkimuksessa käy ilmi, että suurin lisäkouluttautumistarve opetussuunnitelman muutosten jälkeen on jo ohi. Valtakunnalliset koulutustilaisuudet ovat tuottaneet hedelmää, sillä suurin ”paniikki” opetussuunnitelman muutoksista on väistynyt. Lisäksi vuosittain jatkuvasti lisääntyvä oppimateriaali antaa opettajille lisää työkaluja ja turvaa opetuksen tueksi. Kaikki haastattelemani opettajat ovat kiinnostuneita lisäkouluttautumisesta, ja itsensä monipuolinen kehittäminen tuntuu olevan mieluisa tavoite jatkossakin. Tärkeinä koulutusväylinä monelle opettajalle ovat olleet omassa opistossa tai useiden opistojen yhteistyönä järjestämät koulutustilaisuudet. Lisäksi valtakunnalliset vapaan säestyksen koulutustilaisuudet ovat olleet monelle inspiraation ja heräämisen lähteitä. Luulen, että näille koulutustilaisuuksille on kysyntää jatkossakin. Etenkin jos opetussuunnitelmat muuttuvat lisää, tulee uutta merkittävää lisämateriaalia, tai kokonaan uusia opetusmetodeja. Myös kesäkurssiratkaisut voisivat myös olla usealle soitonopettajalle tehokas ja mielekäs mahdollisuus jatkokouluttautumiseen. Mielestäni Metropolia-ammattikorkeakoulun järjestämä vapaan säestyksen koulutus tulisi saada takaisin, ainakin jossain muodossa. Olisi tärkeää, että massamme olisi jatkotutkintokoulutus, joka suuntautuisi valmiiksi työelämässä oleville, tai työelämään hakeutuville.

5.2 Tutkimuksen arviointi

Mielestäni tutkimus on onnistunut vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin. Tutkimuksessa ei selvinnyt mitään uutta ja mullistavaa, joskaan tarkoituksenanikaan ei ollut tuoda esiin uusia opetusmetodeja, lisämateriaalia eikä kokonaisvaltaista katsausta maamme vapaan säestyksen tilasta. Tarkoituksenani oli saada mahdollisimman paljon pianonsoitonopettajien kokemuksia vuodesta 2002 lähteneen opetussuunnitelmamuutoksen ja kulttuurisen muutoksen keskellä perustason vapaan säestyksen näkökulmasta.

Tutkimusmenetelmien luotettavuutta käsitellään yleensä validiteetin ja reliabiliteetin kautta. Validiteetin mukaan tutkimuksessa on tutkittu sitä, mitä on luvattu ja reliabiliteetti käsittelee tutkimuksen toistettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 133). Tutkimus on mielestäni luotettava eli validi. Olen tutkinut sitä, mitä alun perin olen tutkimuskysymyksissäni luvannut ja olen pysynyt aiheenrajauksessani tiiviisti. Myös tutkimuseettisiä näkökohtia olen pitänyt tarkkailun alla tutkimuksen jokaisessa työvaiheessa. Tutkimuksen toistettavuus on enemmänkin kvantitatiivisessa tutkimuksessa olennainen. Reliabiliteetti kuitenkin toteutuu tässä tutkimuksessa, ja se on kenen tahansa toistettavissa. Olen jäsentänyt tutkimuskysymykset selkeästi esille ja purkanut tulokset selkeässä järjestyksessä. Kun kyseessä on kvalitatiivinen tutkimus ja opettajien henkilökohtaiset kokemukset, voivat tutkimustulokset itsessään vaihdella suurestikin haastateltavien mukaan.

Kritiikkinä omaan tutkimukseeni näkisin haastateltavien valintojen monipuolisuuden, oman lähtökohtani ja asenteeni tutkittavaa asiaa kohtaan sekä kokemattomuuden suullisessa haastattelutilanteessa. Oletuksena tutkimuksen alkuvaiheessa oli kerätä opettajien kokemuksia, ja asetin omaksi tavoitteekseni saada mahdollisimman moninaisia ajatuksia mahdollisimman eri näkökulmasta. Koen, että tämän tutkimuksen tiedonantajat olivat kyllä huolella ja hyvin valittuja, mutta sattumalta he edustivat ainoastaan positiivista ääripäätä kokemusten ja asenteiden kannalta. Olisin kaivannut tiedonantajaksi ainakin yhden vastahakoisenkin asenteen omaavan haastateltavan, jolloin olisin paremmin päässyt pureutumaan opetussuunnitelmien muutoksesta aiheutuneisiin negatiivisiin kokemuksiin ja niiden taustalla oleviin tekijöihin. Haastateltavaksi oli vaikea saada negatiivisemmin asiaan varautunutta opettajaa, koska aihe voi monelle olla

henkilökohtainen ja arka, eivätkä kaikki anonymiteetistä huolimatta halua tuoda ajatuksiaan esille. Haastattelutilanteessa kokematon haastattelija voi helposti esittää myötäileviä kysymyksiä, ja pedagogisen aiheen vuoksi haastateltavat saattavat myös tiedostamattaan antaa yleisesti sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia. Oma asenteeni tutkittavaa asiaa kohtaan on hyvin positiivinen, ja täydellinen objektiivisuus asioihin suhtautumiseen on ollut haastavaa. Mielestäni olen kuitenkin onnistunut objektiivisuuden säilyttämisessä tarpeeksi hyvin, enkä ole antanut omien asenteideni vaikuttaa tutkimuksen lopputulokseen.

5.3 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Vapaasta säestyksestä löytyi suuri määrä tutkimuksia ja tutkielmia. Koen itse, että aihe tuntuu jo hyvin käsitellyltä, eikä vapaasta säestyksestä tarvitse vähään aikaan tehdä kartoittavaa, määrittelevää eikä kokemuksiin pohjautuvaa laadullista tutkimusta. Jatkossa voisi tutkia enemmän käytännönläheisyyttä, kuten soittotuntitilanteessa ja luokkahuoneessa tapahtuvia vapaan säestyksen opetusmenetelmiä, erilaisia harjoituksia tai lähestyä menetelmiä jostain kriittisestä näkökulmasta. Opetusmateriaalista voisi myös tehdä kartoituksen tai tutkia jonkun opetusmateriaalikokonaisuuden sisältöä tarkemmin. Myös säveltämisestä ja improvisoimisesta saisi hyvän tapaustutkimuksen, jos aiheelle löytyisi opetuksen näkökulmasta jokin uusi mielenkiintoinen lähestymistapa. Toivon itse hartaasti, että tämä seminaarityö herättää lukijassaan reflektion kipinän tai auttaa avartamaan katsetta ja omia asenteita ylitse pelkojen ja tuntemattoman. Toivon myös, että vapaa säestys saa maassamme sen ansaitseman arvostuksen, ja että tulevaisuutemme nuoret soitonopiskelijat saisivat monipuolisen ja elämää rikastuttavan musiikkiharrastuksen itselleen.

LÄHTEET

Hirsjärvi & Hurme. 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hovi S. 1983. Vapaa säestys 1. Helsinki Fazer

Kurkilahti, P. 2001. Vapaan säestyksen opetussuunnitelmat ammattikorkeakoulujen musiikkipedagogin (AMK) koulutusohjelmassa. Sibelius-Akatemia: Pro gradu -tutkielma.

Lehtipuu, A. 2007. Vapaa säestys viulupedagogisena mahdollisuutena. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia.

Puro, M. 2006. Vapaa säestys tukiaineena. Sibelius-Akatemia, Sävellyksen ja musiikinteorian osasto. Tutkielma.

Remes, S. 2008. Pianon vapaan säestyksen Perustaso 1:n opettajan oppaan laatiminen. Stadia, Helsingin Ammattikorkeakoulu. Pop/jazzmusiikin koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Sassali, M. 2005. Vapaa säestys musiikkiopistojen opetuksessa. Pioneeriopettajien ajatuksia ja kokemuksia vapaan säestyksen opettamisesta. Musiikkikasvatuksen pro gradu -tutkielma. Oulun Yliopisto.

Tuomi & Sarajärvi 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Valkonen, L. 2007. Kartoitus pianon vapaan säestyksen opetuksesta Suomen musiikkioppilaitoksissa lukuvuonna 2004-2005. Sibelius-Akatemia: Musiikkikasvatuksen osasto. Tutkielma.

Vatjus K. 1996. Vapaa säestys musiikkioppilaitosten oppiaineena ja soittamisen lajina. Helsingin Yliopisto. Musiikkitiede pro gradu -tutkielma.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Ketovuori, M. 2011. Oppiminen, opetus ja opettajaksi kasvu ainedidaktisen tutkimuksen valossa (Turun ainedidaktisen symposiumin esityksiä 11.2.2011). Saatavilla www-muodossa: https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/88791/ad_3_b-verkkojulkaisu.pdf?sequence=1 (7.4.2015)

Opetushallitus 1998. Taiteen perusopetuksen lainsäädäntö. Saatavilla www-muodossa: http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/lainsaadanto/taiteen_perusopetus (9.3.2015)

Sibelius-Akatemia. Opinto-opas. 2013. Johdatus keyboard harmonyyn. Keyboard harmony. Saatavilla www-muodossa: http://www5.siba.fi/documents/10157/f5f89050-3e51-4f2b-af30-080879607117 (11.3.2015)

SML (Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry). 2002. Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla www-muodossa: http://www.oph.fi/download/123013_musiik_tait_ops_2002.pdf (9.5.2015)

SML (Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry). 2005. Taiteen perusopetuksen yleisen oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Saatavilla www-muodossa: http://www.oph.fi/download/123012_taideyl_ops.pdf (9.5.2015)

SML (Suomen musiikkioppilaitosten liitto ry). 2006. Pianon vapaa säestys. Tasosuoritusten sisällöt ja arvioinnin perusteet. Saatavilla www-muodossa: http://www.musicedu.fi/easydata/customers/musop/files/tasosuoritukset/suomi/vapsaestpiano2006.pdf (9.5.2015)

Vapaan säestyksen opettajat ry:n kotisivut: Saatavilla www-muodossa: http://www.vapaasaestys.net/ (7.4.2015)

LIITE: Tutkimushaastattelukysymykset

Tausta

- Kertoisitko ikäsi?
- Kertoisitko lyhyesti musiikkitaustastasi. Kuinka päädyit musiikkialalle?
- Millaisia työtehtävien parissa olet musiikin kanssa työskennellyt?
- Missä olet töissä tällä hetkellä?
- Kuinka kauan olet työskennellyt nykyisessä työympäristössäsi?
- Viihdytkö nykyisessä työssäsi?

2002 opetussuunnitelmien muutos

- Mikä oli ensireaktiosi opetussuunnitelman perusteiden uudistuksesta?
- Onko ops-muutos ollut mielestäsi selvästi valtakunnallisesti näkyvä?
- Mitä mieltä olet soitonopettajan työnkuvan hiljattaisesta avartumisesta?
- Oletko nähnyt muutosta myös yhteiskunnallisessa mittakaavassa? Näkyykö muissa taiteenaloissa ja opetusmaailmassa?
- Onko vapaa säestys mielestäsi vakiinnuttanut asemansa oppilaitosjärjestelmässä?
- Miten näet vapaan säestyksen osuuden musiikinopetuksessa lähitulevaisuudessa?

Työskentelytavat

- Kuinka muutos on vaikuttanut omaan työnkuvaasi käytännössä?
- Oletko kokenut muutoksen positiivisena asiana vai onko muutos aiheuttanut lisää haasteita työssäsi?
- Onko suunnitelmien uudistuminen avartanut omaa musiikillista maailmaasi?
- Oletko kehittänyt uusia lähestymistapoja tai menetelmiä opetukseesi?
- Koetko että ops2002 sisältämät arvot, yleiset tavoitteet ja toteutus toteutuvat työssäsi? Kuinka otat ne huomioon? (ks.liite)

Materiaali

- Oletko kokenut materiaalin saamisen haastavaksi?
- Mistä olet aikaisemmin hankkinut materiaalia ennen nykyisiä pianokouluja?
- Millaista opetusmateriaalia käytät parhaillaan?
- Olisiko mielestäsi tarvetta vapaan säestyksen / pianonsoiton lisämateriaalille? Jos kyllä, niin millaista sen tulisi mielestäsi olla?

Jatkokoulutus

- Oletko tarvinnut jatkokouluttautumista työtäsi varten? Miten ja missä se on tapahtunut?
- Koetko yhä jatkokouluttamisen tarpeelliseksi itsellesi tai työympäristöllesi?

Tulevaisuudennäkymät visioiden

- Millaisena näet soitonopettajuuden tulevaisuuden tästä eteenpäin? Onko sinulla visioita?
- Mitä muuttaisit itse omassa työssäsi?
- Jos lähitulevaisuudessa tulisi uusi valtakunnallinen muutos soitonopettajan työhön, mikä se sinun mielestäsi tulisi olla?
- Millaisia näkyviä muutoksia kulttuurielämässä on tapahtunut ja millaisia muutoksia voisi olla lähitulevaisuudessa odotettavissa?
- Mikä voisi olla mielestäsi länsimaisen taidemusiikin asema musiikkiopistoissa jatkossa? Säilyykö se?